

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jan Nepomuk Karel Kolovrat – Krakovský

Kristýna Kališová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Biologie, geologie a environmentalistika se zaměřením na vzdělávání
— Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Jan Nepomuk Karel Kolovrat – Krakovský* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 4. 2021

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Jiřímu Pokornému, CSc. za cenné rady a připomínky a také za trpělivost, kterou s vedením práce měl. Dále chci poděkovat Bc. Alžbětě Bartákové a Ing. Robertu Bartákovi za vstřícné jednání a pomoc při získávání potřebných podkladů. Mé poděkování patří také zaměstnancům Státního oblastního archivu a Národního památkového ústavu za umožnění studia pramenů.

ABSTRAKT

Bakalářská práce bude představovat biografii významné osobnosti českého a rakouského 19. století. Vylíčí životní dráhu J. N. K. Kolovrat – Krakovského, soustředí se na jeho postavení v Březnici, způsob spravování panství, jeho působení v české vlastenecké společnosti a jeho místo mezi šlechtou českých zemí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kolovrat – Krakovský, vlastenec, mecenáš, 19. století, národní emancipace

ABSTRACT

The bachelor thesis will represent a biography of an important character of Bohemian and Austrian 19th century. It will describe a career of Jan Nepomuk Karel Kolovrat – Krakovský, it focuses on his social status in Březnice, the way of managing manors, his interactions with czech nationaly patriotical society and his status in Bohemian nobility.

KEYWORDS

Kolovrat – Krakovský, Patriot, Benefactor, 19th century, national emancipation

Obsah

Úvod	8
Šlechtický rod Kolovratů	13
Původ	14
Panství	14
Mládí Jana Nepomuka Karla	14
Hrabě na Březnici	16
Postavení Jana Nepomuka Karla v Březnici	16
Spory	19
Dobrodílec	20
Ocenění	22
Hospodaření na velkostatku	22
Cestování, koníčky a zájmy	25
Zahraniční destinace	27
Lovecké zázemí	29
Jak přišel o jedno oko	29
Zájmy	31
Vlastenec	32
Národní emancipace	32
Polsko	32
Uhry	33
Čechy	34
Vztah české šlechty a měšťanstva	35
Společnost Vlastenského muzea v Čechách	36
Matice česká	38
Národní divadlo	38
Dostavba chrámu sv. Víta	40
Podpora národní emancipace	40
Božena Němcová	40

Karel Alois Vinařický.....	42
František Ladislav Čelakovský.....	43
Karel Havlíček Borovský	44
Honoráta Zapová	45
Co z korespondence vyvozují.....	45
Spolky, jednoty a peněžité podpory	46
Vyznamenání	47
Ke konci života.....	48
Jan Nepomuk Karel Kolovrat-Krakovský dnešními očima	50
Závěr.....	52
Seznam zkratk.....	54
Seznam použitých zdrojů.....	55
Prameny	55
Prameny písemné.....	55
Prameny hmotné	56
Mapy	56
Edice pramenů	56
Periodika.....	57
Vzpomínkové publikace	58
Literatura	58
Články.....	59
Závěrečné práce.....	60
Elektronické zdroje.....	61
Přílohy	63
Obrazová.....	63
Životní data.....	71

Úvod

Důvod, proč jsem se rozhodla pro psaní bakalářské práce na toto téma, je docela prostý. Jan Nepomuk Karel si velice oblíbil město a zámek Březnici, byla mu velmi blízká a trávil tam mnoho času. To máme společné, i mně je Březnice sympatická. Zajímá mě i doba české národní emancipace, přijde mi fascinující a chtěla bych se o tomto období dovědět více, zvláště pak o tom, jak se tato doba projevovala v Březnici. Jedná se tedy o průnik témat, která mě zajímají, čímž se tato zvědavost násobí. Bylo by skvělé, kdyby se mi podařilo napsat práci, která by alespoň malým dílem přispěla bádání na poli březnické regionální historie. Na druhé straně jsem zaznamenala i zájem o toto téma i mezi obyvateli Březnice, z mého pohledu by byla vhodná i popularizace tohoto tématu. Budu se snažit o to napsat takovou práci, která by vhodně spojovala oba tyto rozměry, protože cítím, že takto by práce přinesla největší užitek.

Doba české národní emancipace (či českého národního obrození) byla pro naši vlast velmi důležitá. Byla to doba, jejíž činy a jejich následky můžeme ve světě kolem sebe pozorovat dodnes téměř na každém kroku. Až do naší doby se totiž dochovalo mnoho hmotných i nehmotných reliktnů z 19. století. Mohli bychom říct, že žijeme ve státě, pro jehož existenci připravila kulturní i politickou půdu právě velká snaha českých vlastenců o „znovuzkříšení“ české identity ve společnosti. Zdá se mi ale, že povědomí o tomto období v současné české společnosti není příliš silné, mnohem častěji v běžných rozhovorech slyším témata jako jsou husitství, 2. světová válka či doba normalizace. Myslím si, že si doba národní emancipace 19. století a její osobnosti vzhledem k velké zásluze na tom, v jaké zemi dnes žijeme, zaslouží více pozornosti i širší veřejnosti. Často by se ale snaha českých obrozenců neobešla bez filantropů a mecenášů, kteří toto vlastenecké úsilí zaštiťovali materiálně či finančně. Mezi ně patřil i Jan Nepomuk Karel hrabě Kolovrat-Krakovský, svobodný pán z Újezda, a i mnoho dalších lidí, ze značné části šlechticů a samozřejmě i šlechtičen.

Považuji za důležité zde představit svět šlechty v 19. století. V tomto věku se totiž šlechta začíná uzavírat do vlastního světa, ve kterém se neprojevují velké proměny okolního světa v 19. století. Žijí ve světě, kde velkou roli hraje starobylost rodu a specifický životní styl. To se mohlo nešlechticům jevit jako přežitek, kterému jako nešlechtici nerozuměli. Byla to bublina, kterou si šlechta vystavěla, pokud se to tak dá říct, na ochranu před měnícím se světem. To bylo podporováno konceptem rovnorodého manželství, kdy si šlechtic v podunajské monarchii směl oženit jen s příslušnicí stejně urozenou, nebo lépe, urozenější. To a skutečnost, že šlechta v českých zemích tvořila jen skutečně malý zlomek z celkového obyvatelstva, a to oproti

okolním zemím i několikanásobně, vytvoření tohoto soukromého šlechtického světa ještě podpořilo.¹ To jí do jisté míry izolovalo od okolního světa a ztěžovalo komunikaci se stále sílícím měšťanstvem.² Ještě složitější byla situace při komunikaci s českými obrozenci, kterým se nezamlouvalo kosmopolitní založení šlechty a dbalo na pevné spojení české šlechty s českým národem. Jejich požadavkům dokázala vyhovět jen část steré české předbělohorské šlechty.³

Režim, který na našem území fungoval do roku 1989, nebyl bohužel bádání na poli šlechty a jejích dějin, natož šlechtě jako takové, příliš nakloněn, jelikož v komunistické perspektivě představovali třídní nepřátele.⁴ Její přehlížení ale netrvalo jen za socialismu, ale sahalo až do doby první republiky, kdy bylo používání šlechtického titulu klasifikováno jako trestný čin již necelé dva měsíce od vyhlášení republiky.⁵ Téma hraběte Jana Nepomuka Karla důkladněji zpracoval jen regionální historik z Březnice Ludvík Fürst, který publikoval zejména ve 40. letech 20. století, tedy ještě před rokem 1948. Badatelé se mohli tímto tématem nerušeně a v celé jeho šíři zabývat až po pádu železné opony. K výzkumům v této problematice se však váže riziko neobjektivnosti badatele, neboť člověk obvykle tíhne k sympatiím či antipatiím vůči vládnoucím vrstvám. Je zkrátka zapotřebí si zachovat patřičný odstup. Tomuto nebezpečí se ale jen stěží vyhneme, chceme-li bádát na poli, které nás zajímá a naplňuje.

Ve většině literatury minulého století se o Janu Nepomuku Karlovi píše jako o vzácném úkazu českého šlechtice, který zaujímal vlastenecké postoje a zastával se českého národa a jeho jazyka, náklonnost projevoval například častým užíváním češtiny. Luboš Páťal charakterizuje vztah šlechty k češtině takto: *Pokud použila šlechta jako komunikačního prostředku jiného jazyka než německého, dělala to proto, aby demonstrovala své politické postoje a nikoliv aby demonstrovala své národnostní přesvědčení.*⁶ Na druhou stranu se v textu Zuzany Vašákové v kontextu výchovy mladých šlechticů dočteme toto: *Nejsložitější byla otázka češtiny. V tomto případě je totiž jazyková znalost a její užití spojené s politickým a národnostním podtextem (a to především v druhé polovině 19. století, poté se ještě stupňuje po vzniku Československa a po celou dobu trvání první republiky a vrcholí za protektorátu). Vztah k češtině se stejně jako jazyk*

¹ Šlechta tvořila v Čechách roku 1846 asi 0,11 % všech obyvatel. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha 2013, str. 82.

² Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost: orliční Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, str. 5 – 7.

³ Tamtéž, str. 6.

⁴ Pavel VACULÍK, *Komunistická perzekuce šlechty*, Praha 2004, str. 18.

⁵ Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1918, č. 11, str. 2.

⁶ Luboš PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století Šlechtický velkostatek v Čechách na přelomu věků: Analýza ekonomických poměrů tří aristokratických rodů*, disertační práce, vedoucí práce – prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc., Praha 2013, str. 5.

*samotný během 19. století a 1. poloviny 20. století vyvíjel.*⁷ Tyto dva pohledy se nám mohou jevit jako protimluvné, ale můžeme to vysvětlit tím, že se postavení češtiny ve společnosti během 19. století měnilo a vyvíjelo. Z jazyka, kterým hovořilo především venkovské obyvatelstvo, se během několika desetiletí stal národní fenomén, který byl jedním z klíčových atributů silícího českého národního obrození. Použití českého jazyka na veřejnosti mělo národnostní, ale i politický podtext, čehož si byli příslušníci šlechtického stavu vědomi a demonstrovali tak svá národnostní i politická přesvědčení. Mírně odlišná mohla být situace, pokud se jedinec vyjadřoval např. v korespondenci. Písemná znalost češtiny byla totiž často nedokonalá, dílem i proto, že spisovná forma češtiny se teprve formovala. Lidé, zejména pokud se jednalo o osoby kosmopolitní, jako byla šlechta, a hovořící více jazyky než jen češtinou, mohli mít s jejím užitím problémy. Stávalo se tedy, že ačkoliv by s adresátem hovořili česky, v korespondenci užívali jazyk, který dobře ovládali i po stránce písemné, což byla nejčastěji němčina nebo francouzština.

Značná část této biografie bude věnována české obrozenecké korespondenci. Hlavním pramenem, ze kterého budu čerpat pro tuto část práce, mi bude dochovaná korespondence českých vlastenců té doby, která se nějakým způsobem vztahuje k osobě Jana Nepomuka Karla. V této korespondenci může být Jan Nepomuk Karel adresátem či pisatelem, může ale jít i o zmínku hraběte v korespondenci obrozenců mezi sebou navzájem. Původně bylo zamýšleno využít prameny nacházející se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, ale v důsledku dlouhotrvající uzávěry archivu nebylo možné tyto prameny studovat. Alternativou výzkumu v archivu bylo zvoleno studium dosud publikované obrozenecké korespondence.

V prvé řadě bych chtěla z korespondence vyvodit, jaké postavení Jan Nepomuk Karel v české vlastenecké společnosti zaujímal. Poté v jakých kruzích této společnosti se pohyboval, v jakých situacích si s českými obrozenci nejčastěji dopisoval a s jakými výsledky. Zkoumanými parametry budou zejména jazyk, jakým je korespondence psána, a forma dopisů, tedy to, zda jsou psány spíše formálně či neformálně, či zda obsahují nějakou formu citového zabarvení.

Další otázkou, na kterou bych chtěla nalézt odpověď, bude původ vlastenectví, které Jan Nepomuk Karel cítil k české zemi. Tedy: Jak je vůbec možné, že se šlechtic stane českým vlastencem? Co ho k tomu vedlo? Dalším dílčím úkolem, který si chci stanovit, je vykreslení

⁷ Zuzana VAŠÁKOVÁ, *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století*, Konzultant práce: Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D., Praha 2012, str. 23.

osobnosti Jana Nepomuka Karla, k čemuž chci využít materiál korespondence, písemné prameny uložené v archivním fondu Velkostatek Březnice, zejména pak část fondu týkající se přímo jeho osoby. Dále pak knihu Březnické vzpomínky, četné publikace Ludvíka Fürsta, které na první pohled působí spíše beletristicky, obsahují však některé přepsané prameny a považuji je za věrohodné. Vykreslení hlavních rysů osobnosti by nemělo být nikterak problematické, obávám se ale, že pro plastický popis jeho povahy prameny nebudou dostačovat.

Kromě podpory osobností národního obrození se Jan Nepomuk Karel věnoval i podpoře národně zaměřených institucí, kterými byly a v některých případech stále jsou Národní divadlo, Národní (dříve Vlastenské) muzeum, Matice česká a Jednota pro dostavbu chrámu sv. Víta. Toto téma je také důležité obsáhnout. Hlavním pramenem pro zkoumání jeho aktivit v této oblasti budou instituční periodika, kalendáře, výroční zprávy apod. Zde chci zkoumat, jakou roli v těchto institucích zastával.

Dalším pramenem bude děkanská kronika v Blovicích, kam místní děkan, který udržoval s hrabětem kontakt, přepisoval některé dopisy, které mu hrabě ze svých zahraničních cest zasílal. Další prameny k tématu cestování se nacházejí také ve fondu Velkostatek Březnice ve Státním oblastním archivu v Praze. Na základě těchto pramenů bych chtěla napsat kapitolu *Cestování, koníčky a zájmy*. Pro rozšíření pramenné základny k cestování bych chtěla využít i některé dochované hraběcí pasy, které jsou uloženy v zámeckém archivu v Březnici. Tam je také uložena i sbírka zbraní, které se pojí s další vášní Jana Nepomuka Karla, kterou byla střelba. V této kapitole se pokusím o rekonstrukci jeho cest po Evropě i mimo ni a co ho k cestování motivovalo.

Druhem pramenu, který bych ráda využila, jsou hospodářské záznamy březnického panství. Ty jsou uloženy v Státním oblastním archivu v Praze ve fondu Velkostatek Březnice. Tento pramen bych chtěla využít v kapitole *Hrabě na Březnici*, jejíž součástí bude i popis tamního panství, způsob spravování a řízení za Jana Nepomuka Karla Kolovrat-Krakovského. Pokusím se o analýzu tehdejších hospodářských poměrů, rozsah majetku a fungování jeho jednotlivých součástí. V této kapitole bych se chtěla zaměřit i na vnímání hraběte běžným obyvatelstvem, k čemuž mi dopomůže publikace Březnické vzpomínky, která obsahuje paměti několika obyvatel na Březnici 19. století.

Převažující používanou metodou bude především analýza, dále také komparace, pokud to bude vhodné. Tyto metody budou využity zejména při zpracovávání hospodářských poměrů březnického panství. Dalšími metodami budou indukce a dedukce, v menší míře i jiné.

Pokud bych měla vybrat stěžejní literaturu přímo k osobě hraběte, budou to publikace již zmíněného Ludvíka Fürsta, a kniha *Kolowratové: Věrně a stále* Pavla Juříka. K nim budu čerpat z diplomové práce Anny Fišerové *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat v letech 1750-1850*, kterou využiji i ke kapitole o březnickém panství. Od stejné autorky vyšel v periodiku *Opera historica* článek, který se zabýval inventářem březnického panství za Jana Nepomuka Karla.⁸ K dějinám institucí mi budou nápomocny publikace *Národní museum a naše obrození* Josefa Hanuše, *Obraz vlasti: příběh Národního muzea Karla Sklenáře nebo Národní divadlo v Praze, dějiny jeho i stavba dokončená* Františka Adolfa Šuberta. Pro národní emancipaci a její mentalitu využiji i knihu Miroslava Hrocha *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Nápomocné budou i knihy *Velké dějiny zemí Koruny české XI.a* (Milan Hlavačka, Daniela Tinková, Pavel Bělina) a *XI.b* (Milan Hlavačka, Jiří Kaše, Jan P. Kučera, Daniela Tinková).

⁸ Anna FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře zámku Březnice z roku 1853*, In *Opera historica*, r. 19, č. 1, 2018, str. 56 – 82.

Šlechtický rod Kolovratů

Rod Kolovratů je jedním z nejstarších českých šlechtických rodů. Počátky tohoto rodu jsou spjaty se vsí Kolovraty, která je dnes již součástí Prahy 10. Poprvé se o tomto rodu prameny zmiňují již roku 1297,⁹ nicméně prvním písemně doloženým šlechticem z Kolovrat je Albrecht z Kolowrat. Prameny ho zmiňují roku 1347.¹⁰ Ten roku 1374 založil klášter augustiniánů Nanebevzetí Panny Marie v Dolním Ročově.¹¹

Již dlouhou dobu se traduje pověst, která má za cíl osvětlit původ jména rodu: *Jednoho dne jakýsi statečný silák zachytil loukotě kola splašeného královského povozu, a zachránil tak malého králova synka od jisté záhuby. Ze slov „kolo“ a „vrat“ se pak odvozuje jméno rodu.* Dnes ale předpokládáme původ jména ze starého druhu lisu (kolowrat) a jiných nástrojů, jejichž fungování bylo založeno na kolovratném pohybu. K této pověsti se váže i prvotní erb Kolovratů, na kterém bylo kolo s osmi loukotěmi.¹²

Kolovratové byli vždy věrni katolické církvi a zachovávali věrnost panovníkovi, čímž se mohou honosit jen nemnohé české šlechtické rody. Dostali tak svému rodovému heslu „Věrně a stále“.¹³ Kolovratové se řadili mezi tzv. historickou, předbělohorskou šlechtu a zaujímali plnohodnotnou pozici v tzv. první společnosti, kde se pohybovaly ty nejprestižnější šlechtické knížecí a hraběcí rody s původem prokazatelným do doby 17. století a starší.¹⁴ Pro ilustraci postavení rodu bych zmínila postavu Františka Antonína Kolovrat-Libštejnského, který zaujímal velmi důležité místo na tehdejší politické scéně a představoval kontrast proti knížeti Metternichovi, a Aloisa Josefa Kolovrat-Krakovského, který, byť krátce, zastával funkci pražského arcibiskupa.¹⁵

Během staletí se oddělovaly vedlejší větve tohoto rodu, například větve Bezdrůžická, Žehrovská, Libštejnská, Novohradská a Krakovská.¹⁶

⁹ Petr MAŠEK, *Modrá krev*, Praha 2003, str. 138.

¹⁰ Pavel JUŘÍK, *Kolowratové: Věrně a stále*, Praha 2016, str. 16.

¹¹ Anna FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat v letech 1750-1850*, diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D., České Budějovice 2017, str. 23.

¹² Tamtéž, str. 16.

¹³ MAŠEK, *Modrá krev*, 2003, str. 138.

¹⁴ Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakovského císařství*, Praha 2006, str. 16.

¹⁵ JUŘÍK, *Kolowratové*, str. 70.

¹⁶ Jméno krakovské větve se odvíjí od hradu Krakovec, který byl jejím prvotním sídlem. JUŘÍK, *Kolowratové*, str. 58.

Původ

Jan Nepomuk Karel pocházel z Krakovské větve Kolovratů. Tato větev se dále rozdělila na dvě větve, a to březnickou a týneckou. Jan Nepomuk Karel patřil k březnické větvi, která vznikla až v 18. století. Majetek, kterým březnická větev disponovala, zdělila po Janu Jeníškově z Újezda. Podmínkou pro dědění bylo, že dědic, kterým měl být Vilém Albrecht František (1678 – 1738), připojí ke svému jménu titul *svobodný pán z Újezda*. Vilém Albrecht František na podmínky přistoupil. Ke změně titulatury se váže i úprava erbu, který se nově sestával z Kolovratské stříbrno-červeně polcené orlice na modrém poli a Jeníškovského, šikmo polceného zlato-černého pole s jednorožcem.

Panství

Zde se pro zjednodušení této problematiky budu zabývat majetkem, který se přímo dotýká osoby Jana Nepomuka Karla. Prvním panstvím, na kterém se ujímá správy, je Merklín se statky Ptenín a Ježovy. Jan Nepomuk Karel tento majetek zdědil po svém dědovi z matčiny strany, Petrovi Vítu Morzinovi.¹⁷ Jeho úmrtím roku 1815 přešlo vlastnictví tohoto panství na jednadvacetiletého Jana Nepomuka Karla, který v té době studoval práva. Podle dnešního územního členění se panství nachází v okrese Plzeň-jih.

Panstvími, které zdědil obě současně po smrti svého otce Josefa Marii roku 1824, bylo panství hradištské a březnické. Spolu s nimi zdědil ještě palác v Praze na Malé Straně, který dnes známe jako Ledeburský a sídlí v něm Národní památkový ústav. Tento se však roku 1862 dostává do vlastnictví Adolfa Ledebour-Wicheln,¹⁸ Jan Nepomuk Karel tak palác prodal.¹⁹ Pamětnice z hradiště vzpomíná, že byl hrabě donucen palác prodat, protože „*mu tam nasadili vojáky*.“²⁰ Zřejmě jako součást policejní ostrahy, když byl všeobecně strážěn jako aktivní podporovatel českých národních snah.

Mládí Jana Nepomuka Karla

Jeho otcem byl Josef Maria Maximilián hrabě Kolovrat-Krakovský, svobodný pán z Újezda (1746-1824). Na panstvích, která zdědil zadlužená po svém otci, značně zlepšil ekonomickou situaci a podařilo se mu vytvořit prosperující hospodářství.²¹ Byl podporovatelem národních

¹⁷ František FAKTOR, *Popis okresu Blovického*, Praha 1897, str. 50 a 51.

¹⁸ Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy : Malá Strana*, Praha 1999, str. 261 – 262.

¹⁹ FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, str. 28.

²⁰ Marie HRANIČKOVÁ, Jaroslava KOUTSKÁ, *Dětství v zámeckém parku: vzpomínky dcery zámeckého zahradníka*, Blovice 2013, str. 123.

²¹ JURÍK, *Kolowratové*, 2016, str. 70 – 71.

snah českých vlastenců, filantropem a patřil mezi mecenáše čerstvě vzniklého Vlastenského muzea, kterému daroval roku 1818 značnou část březnické knihovny.²² Exempláře věnované z březnické knihovny patří dodnes k nejhodnotnějším exponátům muzea. Matkou Jana Nepomuka Karla byla hraběnka Walburga Morzinová (1766-1798), druhá manželka hraběte Josefa Marii Maximiliána. Hraběnka Walburga skonala nedlouho po porodu svého druhého syna Františka, jenž zemřel jako novorozeně.²³

Jan Nepomuk Karel se narodil 12. září 1794 v Praze.²⁴ Byl prvorozeným synem svých rodičů.²⁵ Ze čtyř dětí, které Josef Maria Maximilián se svými třemi manželkami měl, se jen dvě dožily dospělosti. Kromě Jana Nepomuka Karla to byla ještě jeho sestra Marie Antonie, která byla dcerou Josefa Marii Maximiliána s jeho třetí manželkou, Marií Arnoštkou Šlikovou.²⁶

Jak bylo tehdy zvykem, mladí šlechtici byli vychováni vychovatelem a všestranně vzděláváni. Nejinak tomu bylo u Jana Nepomuka Karla, který se takto učil potřebným jazykům, znalostem a dovednostem. Učil se německy, francouzsky, řecky, latinsky a česky.²⁷ První dva jazyky patřily do šlechtického základu, jejichž znalost byla vysoce žádoucí. Diskutabilní byla v té době pozice výuky češtině, jejíž znalost byla doporučována zejména pro potřebu komunikace s poddanými a zaměstnanci domácnosti.²⁸ Dále se věnoval vědám přírodním i humanitním.²⁹ Byl zřejmě ovlivněn knězem a filosofem Bernardem Bolzanem, ikonickou postavou své doby, jehož náboženské výklady se nacházejí v části fondu věnující se Janu Nepomuku Karlovi. Jelikož jeho otec Josef Maria Maximilián choval patriotické myšlenky, lze předpokládat, že mu byly vštěpovány od dětství a byl v tomto duchu vychováván a pročeské myšlenky mu byly vlastní.

Dokumenty, ze kterých by se daly vyčíst detailnější informace o výchově mladého šlechtice (např. zda se vzdělával v gymnáziu, nebo měl soukromého učitele, či která oblast výchovy byla akcentována), se bohužel nedochovaly. Víme ale, že jeho sestře se věnovala guvernanta.³⁰

²² FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 26.

²³ Tamtéž, str. 26 – 27.

²⁴ Občas se mylně uvádí jako rok jeho narození 1795. Je to chyba, která byla poprvé uvedena v Riegrově naučném slovníku (díl 4, str. 764) a byla hojně přepisována. Na nesprávný rok poukázal sám hrabě při kontrole rodopisu, který psal Eduard Valečka. *Český lev*, Plzeň, 30.6.1872, r. 8, č. 52, str. 1 – 2.

²⁵ JURÍK, *Kolowratové*, 2016, str. 71.

²⁶ Jaroslav HODEK, *Tajemství kaple sv. Kříže s rodinnou hrobkou Kolovratů a Pálffyů v Blovicích*, In: Spálenopoříčský zpravodaj, 22. ročník, Spálené Poříčí 2012, str. 13.

²⁷ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 31, inv. č. 192 – 197.

²⁸ VAŠÁKOVÁ, *Vývoj výchovy*, 2012, str. 22 – 24.

²⁹ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 31, inv. č. 192 – 197.

³⁰ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 185, sign. I-212.

Předpokládám ale, že se jeho výchova výrazně nelišila od výchovy vrstevníků z obdobných rodů.

Studoval práva na Univerzitě Karlově v Praze, a ještě během studia zdědil po Petru Vítu Morzinovi panství Merklín. Studium práv úspěšně dokončil roku 1816. Záhy poté nastoupil do služeb českého gubernia a roku 1824 získal hodnost guberniálního rady. Rok nato zemřel jeho otec a správa rozlehlého hradištského a březnického panství se tak ocitla v jeho gesci. Funkce v guberniu se ale po několika letech vzdal, nejspíše kvůli narůstající agendě.

Hrabě na Březnici

Zámek Březnice tvoří imaginární srdce stejnojmenného města. Ve středověku město protínala obchodní „zlatá stezka“, která umožňovala kontakt mezi Čechami a Bavorskem a české země tak mohly „držet prst na tepu doby“. Procházelo tudy množství obchodníků s různým zbožím a jiní lidé. Protékala tudy a dodnes protéká řeka Skalice, místními nazývaná jako Vlčava. Ve 13. století zde byla rodem Buziců postavena gotická tvrz, která během následujících staletí prošla rukama několika různých majitelů a prodělala přitom mnohá stavební rozšíření a úpravy, díky nimž nabyla dnešní podoby.³¹ Jak již bylo zmíněno, do vlastnictví Kolovrat-Krakovských se panství dostalo dědictvím po Janu Jeníškovi z Újezda. Jelikož bylo březnické panství pomyslným základním kamenem majetků Kolovratů – Krakovských, budu se roli hraběte v této oblasti věnovat především.

Stavebních úprav na zámku Jan Nepomuk Karel neprovedl mnoho, největším zásahem bylo umístění hodin do zámecké věže.³² Zámek zdědil v upravené podobě po svém otci, který dal přistavit např. jízďárnu pod zámkem.³³

Postavení Jana Nepomuka Karla v Březnici

Pokud si mohu dovolit zhodnotit, jak hrabě vycházel se svými poddanými a posléze spoluobčany, myslím si, že atmosféra mezi nimi nebyla napjatá, a že si obě strany dovedly vyjít vstříc. Hraběti se dostalo šlechtické výchovy, jejíž součástí bylo vedení k dobrosrdečnosti. To

³¹ *Historie zámku Březnice s odkazem na dochované kulturní dědictví*, dostupné z: <https://www.zamek-breznice.cz/cs/o-zamku/historie> [online] cit. dne 17. 12. 2020.

³² Případně prováděl menší úpravy v interiéru zámku, např. výmalby stěn; Anna FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 37.

³³ Dnes již neexistuje, protože byla zbořena dalšími majiteli zámku; Tamtéž, str. 37.

však neznamená, že by jejich vzájemný vztah trpěl nedostatkem respektu, podle mého soudu se jednalo o harmonické soužití, alespoň zpočátku.

Pro ilustraci může posloužit popis dění revolučního roku 1848 v Březnici. Jan Nepomuk Karel podporoval myšlenky konstituce a souzněl s idejemi, které se roku 1848 šířily Evropou jako tzv. revoluční vlna. Své postoje vyjádřil např. podepsáním svolání o slovanském sjezdu a svou účastí na něm, i jeho částečnou organizací, dále byl i členem Národního výboru³⁴, který vznikl v dubnu 1848. 15. března přislíbil císař Ferdinand V. sepsání národem tak vytoužené dubnové ústavy neboli konstituce, která však nikdy nezačala platit. V témž měsíci začaly na lokálních úrovních vznikat národní gardy, které posilovaly české národní cítění. Národní garda vznikla i v Březnici, údajně hned druhý den po císařově přislíbu,³⁵ a za svého velitele si zvolila právě Jana Nepomuka Karla.³⁶ 21. března přivezl hrabě do Březnice kokardy³⁷, symbol revolučních snah českého národa, který si muži i ženy připínali na oblečení a vyjadřovali tak svůj postoj.³⁸ Tehdy panovala v Březnici dobrá nálada způsobená vírou v lepší zítřky v důsledku přislíbu již zmíněné konstituce. Hrabě tehdy prý prohlásil: „*Dozvěděv se od K. prácheňského krajského ouřadu, že nejmilostivější náš zeměpán a král všem národům své monarchie Constituci přislíbil, nemohu opominouti mým milým a věrným poddaným vyjeviti onu radost, kterou zpráva tato srdci mému způsobila. Constituce, jež by potřebám času a národu napomohla, byla již dávno touhou mou. Nejprve ale svým milým poddaným každou úlevu srdečně přeji, která od zastupitelů vlády země vyšetřena bude, a milerád ochoten jsem každou obět, byť by ona i můj vlastní zisk stála, na oltář lásky pro vlast a mé milé poddané, položit, koje se tou sladkou nadějí, že oni přizeň tuto k jejich vlastnímu, jak duševnímu, tak hmotnému vzdělání a blahu řádně použijí a tak mi mou jim vždy zjevnou péči a lásku pravou věrností a oddaností vynahradějí.*“³⁹ Jan Nepomuk Karel pak odjel do Prahy na Slovanský sjezd, jehož podepsal prohlášení.⁴⁰ Ten byl neslavně zakončen Pražským červnovým povstáním (tzv. svatodušní bouře), což byla spontánní národnostně motivovaná vzpoura. Toto povstání bylo ale záhy potlačeno vojsky gen. Windischgrätze. Když se do Březnice dostaly zprávy o neklidné situaci v Praze, starosta dal pokyn Národní gardě, aby nastoupila cestu do Prahy a

³⁴ Ludvík FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, Praha 1939, str. 32.

³⁵ FÜRST, *Březnické paměti*, 1948, str. 10.

³⁶ FÜRST, *Březnické paměti*, 1948, str. 8.

³⁷ FÜRST, *Březnické paměti*, 1948, str. 10.

³⁸ Jan RANDÁK, *Symbolické chování v revoluci 1848: Revoluční móda*. In: Český Lid, č. 93 (1), 2006, str. 52.

³⁹ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 31.

⁴⁰ Jakub MALÝ, *Naše znovuzrození: přehled národního života českého za posledního půlstoletí*, Praha 1880, sv. 2, str. 56 – 57.

tamní dění se pokusila ovlivnit. Než ale stihla do Prahy dorazit, zastihly jí zprávy o potlačení povstání a zamířila zpět domů.⁴¹

Ústavou, která byla sepsána až roku 1849 a měla již reálné dopady na život v mocnářství, se stala Stadionova ústava. Jedním z jejích účinků bylo mj. zrušení vrchnostenské správy či změna organizace zemských úřadů, která způsobila, že měl být okresní soud z Březnice přesunut jinam. Podnikli proto v zimě Jan Nepomuk Karel spolu se starostou Pindlem a lékárníkem Gotthardem cestu do Vídně za ministrem spravedlnosti Alexandrem Bachem, aby se pokusili vyjednat pro Březnici přívětivější uspořádání. Se svými požadavky ve Vídni uspěli a Březnice se stala městem s císařským hejtmánstvím.⁴²

Roku 1849 se stal členem výboru spolku Slovánské lípy.⁴³ To byl spolek politického ražení, který vznikl na jaře 1848 a propagoval myšlenky slovanské vzájemnosti, rovnost českého a německého jazyka, a podařilo se mu založit i místní pobočky. Časem zanikl, kdy se to stalo, však dodnes není jasné.⁴⁴

Kvůli účasti na zmíněných akcích si vysloužil i pozornost policie, která ho po událostech roku 1848 střežila. V registratuře vyšetřující komise stojí: *„Kolovrat – Krakovský Hanuš: hrabě, 61letý rytíř řádu Johanitů, majitel panství, dříve guberniální rada. Byl vždy horlivým obhájcem separatisticko-nacionálních zájmů a podporoval proto jejich někdejší východisko, Matici Českou. Ozbrojil roku 1848 Národní gardu na svých statcích, dal se zvoliti za jejich velitele, svolal dne 1. května 1848 společně s jinými do Prahy Slovánský kongres a byl dne 17. května povolán jako člen Národního výboru. Roku 1849 byl ve výboru Slovánské Lípy a dne 15. června 1851 stal se předsedou Plzeňského zemědělského spolku. Na stavbu českého divadla věnoval 4000 zlatých. Náleží do té třídy starokonservativců, jimž tanul na mysli opětný rozkvět starofeudální šlechty a kteří se snažili dosáhnouti toho cele podporou speciálních národních interesů. Nyní nevyvíjí politické činnosti. Roku 1857 žije nyní takřka výhradně na svých statcích v Plzeňsku. Roku 1857 jest všeobecně střežen.“*⁴⁵

⁴¹ Rudolf Richard HOFMEISTER, *Březnické obrázky*, Praha 1932, str. 428.

⁴² FÜRST, *Březnické paměti*, 1948, str. 106.

⁴³ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 32.

⁴⁴ Informace o fondu, Literární archiv Památníku národního písemnictví – Slovánská lípa, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/5211/uvod/6198>, [online] cit. dne 18. 2. 2021.

⁴⁵ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 32.

Spory

Sporů, které hrabě v Březnici vedl, nebylo mnoho a obecně můžeme říct, že soužití Kolovrata s tamními obyvateli bylo pokojné a bez větších problémů. Zde můžeme uplatnit přísloví, že *není nebe bez mráčku*. Největší spor bych nazvala sporem o farskou stodolu, který datujeme do roku 1833. V tomto sporu je důležitá rodinná hrobka rodu Kolovrat-Krakovských nacházející se dodnes u kostela sv. Rocha v Březnici, kterou dal postavit Josef Maria Maximilián pro svou manželku Walburgu z Morzinu a jejich novorozeného syna, a kde byl posléze sám Josef Maria Maximilián pochován svým synem Janem Nepomukem Karlem. V zásadě šlo o rozepři mezi Janem Nepomukem Karlem a březnickým farářem Josefem Vacovským. Farář se intenzivně věnoval farnímu hospodářství, avšak narazil při hospodaření na prostorové a kapacitní limity farního dvora a budov. Potřeboval své hospodářství rozšířit, což mu znesnadňovalo položení hospodářství mezi veřejné cesty a kostel. Ideálním pozemkem, který si vyhlédl pro stavbu potřebné stodoly, byl kus vyvýšené pastviny u řeky Vlčavy. Měšťané s jeho záměrem souhlasili a začalo se se stavbou. Zanedlouho vyvstal problém s vymezením městských a panských pozemků, jelikož panští úředníci trvali na tom, že hranici mezi pozemky netvoří přímo říčka Vlčava, a farář staví na pozemku panském. Klíčovou postavou v tomto sporu hrál úředník Josef Taufeld, který se snažil hraběte přesvědčit, že město a farář jednají schválně proti němu a tím ho znevažují.⁴⁶ Zároveň se zmínil, že farář vyslovil „*že stojí-li farská stodola na pozemku hraběcím, pak zase že hrobka hraběcí stojí na pozemku městském.*“⁴⁷ Tato slova Jana Nepomuka Karla zasáhla natolik, že nechal v Blovicích postavit novou rodinnou hrobku. Jakmile se to měšťané dozvěděli, zaslali hraběti dopis, ve kterém ho prosili o přehodnocení svého záměru a ostatky na březnickém hřbitově ponechal. Hrabě žádosti měšťanů nevyhověl, o převozu ostatků do Blovic prý již uvažoval, ale nastalé okolnosti toto počínání urychlily. Tato rozepře zkalila vztahy mezi farářem a hraběcí rodinou na několik desetiletí a ona farská stodola, která se stala jablkem sváru, byla zbořena až roku 1933, tedy přesně sto let od svého vzniku. K demolicí došlo kvůli nedostatku místa k regulaci toku řeky Vlčavy.⁴⁸

Nesváry, které panovaly mezi hrabětem a místními církevními představiteli způsobily, že Jan Nepomuk Karel postupně začal trávit více času na svém zámku Hradišti v Blovicích.⁴⁹ V Blovicích působil děkan Vacek-Kamenický, se kterým se hrabě spřátelil. Březnice však

⁴⁶ Josef STOCKÝ, *Březnické vzpomínky*, Březnice 1938, str. 31.

⁴⁷ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 14.

⁴⁸ STOCKÝ, *Březnické vzpomínky*, 1938, str. 33.

⁴⁹ Ten nechal v 50. letech přestavět do klasicistního stylu. Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, *Zámek Hradiště*, dostupné z: <https://www.muzeum-blovice.cz/navstivte-nas/zamek-hradište/> [online] cit. dne 21. 3. 2021.

zůstala hlavním reprezentativním sídlem, kam hrabě zval důležité návštěvy, sám ho pravidelně navštěvoval a kde pořádal podzimní hony.⁵⁰ Ačkoli s obyvateli Březnice vycházel obvykle velmi dobře, na církevní autority, které působily v Březnici, bohužel neměl štěstí. Můžeme se jen domnívat, odkud potíže pramenily a jak se tyto rozbroje zračily jim z jejich perspektivy. Ani vzájemný vztah s blovickými nezůstal bez poskvrny Když nechával převézt své zesnulé předky do blovické hrobky, předem požádal jednoho městského radního, aby svolal průvod, aby ostatky doprovodil. Nikdo se ale nedostavil a hraběte to prudce zasáhlo jako projev neúcty.⁵¹ Určil tak jako místo svého posledního odpočinku Rychnov nad Kněžnou.

Další spor týkající se březnického panství se rozhořel roku 1853, tentokrát mezi hrabětem a obcí, resp. měšťanstvem. Jednalo se o rozepru kvůli kopci Stráž, který se nachází jihozápadně od Březnice, a ovčácký vrch.⁵²

Dobrodinec

Podle vzpomínek na hraběte lze soudit, že se staral o blaho občanů ve městě Březnici i přilehlých vískách. V tomto ohledu můžeme konstatovat, že jablko nepadá daleko od stromu, jelikož se jeho otec staral o totéž. Pokud bych se pokusila o výčet všech jeho dobrodiní, vydalo by to na mnoho stran. Když historik August Sedláček pracoval na uspořádání zámeckého archivu, kladně vyřízených žádostí o pomoc v nouzi našel tak obrovské množství, že je nepovažoval za hodné je v plné míře samostatně archivovat, nýbrž je používal jako desky pro jiné listy. „*Podpory, poskytnuté nuzným osobám. Žádostí takových bylo na sta a snad na tisíce, takže činily celý stoh,*“ poznamenal August Sedláček v jednom z katalogů.⁵³ Jednalo se o poskytnutí pomoci v nejrůznějších situacích, jakými byla např. pomoc při vyhoření, při potlučení úrody kroupami, financování studií chudých chlapců či zajištění řádného pohřbu pro nemajetného.⁵⁴ Pro Březnici Jan Nepomuk Karel například zřídil roku 1851 chudobinec, který se staral o 4 nejchudší ženy a 4 nejchudší muže města Březnice.⁵⁵ O jeho dobročinnosti svědčí i vzpomínky pamětníků, kteří si na hraběte pamatují jako na starostlivého váženého pána. František Raušar vzpomínal, jak jednou cestou z Budislavic na pout do Březnice šli za sedlákem s povozem, na němž leželo telátko, jenž si tlouklo hlavičkou o zem. Shodou okolností jel naproti na koni Jan Nepomuk Karel, sedláka zastavil a rozhorleně ho poučil o správném zacházení se

⁵⁰ FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře*, 2018, str. 81.

⁵¹ HRANIČKOVÁ, KOUTSKÁ, *Dětství v zámeckém parku*, 2013, str. 50.

⁵² SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

⁵³ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 27.

⁵⁴ *Božeňsko: sborník pro kulturní a hospodářské otázky Božeňska*. Ludvík Fürst, Březnice, 1939, roč. 2, č. 1 – 4, str. 62.

⁵⁵ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

zvířaty. Dále vzpomíná, jak hraběte potkávali v Blovicích: „*Volně kráčival městem ke kostelu a na děkanství, provázen svým lokajem a uctivě pozdravován občanstvem. S dětmi, které se osmělily šlechtnému dobrodinci líbatí ruce, vlídně hovořil a tázal se: „Jak se jmenuješ? Čím je tvůj tatínek? Chodíš do školy? Či jsi, panenka?“ a pod., načež je obdaroval stříbrnými dvacetníky.*“⁵⁶

Božena Němcová zvěčnila Jana Nepomuka Karla jako dobrotivého hraběte Břeženského ve svém románu *Pohorská vesnice*, který vyšel roku 1856.⁵⁷ Dráteník, který se v románu obětoval pro hraběte, měl pravděpodobně předlohu ve skutečné postavě slovenského dráteníka Jana Gallika. Toho podle pověsti hrabě potkal k smrti promrzlého na voze, když kolem něj projížděli za svou snoubenkou komtesou Vratislavovou z Mitrovic cestou do Čimelic, sídla její rodiny. Hrabě neváhal a dráteníka se rozhodl zachránit od jisté záhuby. Oblékl ho do kabátu a nechal vůz otočit zpět směrem do Březnice, kde ho pak léčil a pečoval o něj. Zachránit se ho ale nepodařilo, a tak ho nakonec hrabě za účasti dráteníkovy rodiny nechal pohřbít na místním hřbitově. Dodnes tam můžeme vidět jeho náhrobek, na kterém stojí „*Ač v cizině, přec mezi bratry*“. To jistě dokazuje slovanskou vzájemnost, ke které se hrabě hlásil. Na náhrobku je uveden den úmrtí 27. února 1834, tedy více než dvě dekády před vydáním románu Boženy Němcové. Když se komtesa dozvěděla, co se stalo, chování jejího snoubence jí nepotěšilo, jelikož upřednostnil dráteníka před ní a její rodinou. Urazila se a jejich svatbu, kterou plánovali, zrušila.⁵⁸

Stále se ale jedná o příběh hmotně podložený jen náhrobkem na březnickém hřbitově. Z jiných pramenů o jmenované komtesě Vratislavové z Čimelic nic bližšího nevíme, a tak je asi nemožné určit, o kterou dámu se jedná. Jan Nepomuk Karel se však nikdy neoženil a nezplodil právoplatné potomky, kteří by se stali jeho následníky. Vystává tak otázka, proč tomu tak bylo, na kterou neexistuje spolehlivá odpověď. Možná v tom hrálo roli členství v řádu maltézských rytířů, kteří skládají slib čistoty, tedy celibátu. Ten se ale vztahuje jen na rytíře I. řádu, tedy profesní rytíře. Jan Nepomuk Karel byl ale pravděpodobně rytířem II. řádu, na které se vztahuje pouze slib poslušnosti, nikoli celibátu.⁵⁹

⁵⁶ *Božeňsko: sborník pro kulturní a hospodářské otázky Božeňska*. Ludvík Fürst, Březnice, 1939, roč. 2, č. 1 – 4, str. 44 – 45.

⁵⁷ Alena VONDRUŠKOVÁ, *Drátenictví*, Praha 2002 str. 31.

⁵⁸ FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2018, str. 30.

⁵⁹ Na základě jeho portrétů, kde je vyobrazen se svými řády. FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 30.

Ocenění

Revoluční léta přinesla i faktický zánik šlechtických privilegií, kterými byla povinnost poddaných robotovat na vrchnostenské půdě, zároveň se nově zformovaly místní samosprávy. Před zákonem si nově byli všichni obyvatelé rovni. Z privilegovaného hraběte se rázem tedy stal plnoprávný občan s velkým množstvím majetku. V nově vzniklých orgánech místní samosprávy, které se stabilizovaly až v 60. letech na základě Schmerlingovy ústavy, figurovala postava starosty⁶⁰ a zastupitelstva. Činitelé zde byli do úřadu voleni, ale volební právo tehdy nebylo všeobecné ani rovné. Voleb se mohli zúčastnit jen muži, kteří byli starší 24 let, platili daň, a navíc byla váha hlasu odstupňována na základě objemu financí, kterými se daný člověk podílel na chodu obce.⁶¹ Tento systém hlasování dával Janu Nepomuku Karlovi velkou váhu hlasu.

To bylo zajisté velkou změnou v životě Jana Nepomuka Karla, nicméně vztahy mezi někdejší vrchností a poddanými se podle záznamů transformovaly jen málo. Z toho, co o jejich vzájemném vztahu víme z předchozích kapitol, Jan Nepomuk Karel se snažil poddaným vycházet vstřícně a na oplátku očekával obdobné chování někdejších poddaných k jeho osobě.

Myslím si, že na základě udělených různých čestných členství můžeme usoudit, že byl váženým člověkem i v době po revolučních letech. Úcta, které se těšil, dále přetrvávala a projevovala se mj. i tímto způsobem. Konkrétně byl jmenován čestným měšťanem Rychnova, Písku, Přeštic, Blovic a Příbrami⁶², dále mu byla v letech 1849 a 1861 nabídnuta pozice starosty v Březnici, kterou ale zdvořile odmítl.

Hospodaření na velkostatku

Abychom si utvořili představu o tom, na jak velkém území hrabě hospodařil, uvedu zde orientační přehled procentuálního rozdělení držby pozemků podle délky tradice rodu a podle jednotlivých šlechtických stavů. Rod Kolovratů patřil do skupiny starých rodů usedlých v Čechách ještě před rokem 1618, která tvoří 23 % šlechtické obce a celkově má v držení 32% podíl výměry šlechtických velkostatků. Tento rod byl rodem hraběcím a ze statistik vyplývá, že hraběcí rody, které tvořily 32% podíl na šlechtě, vlastnily 37 % půdy. Teoreticky by rod Kolovratů měl držbou půdy spadat do pruniku těchto dvou skupin a ve srovnání s ostatními

⁶⁰ V publikacích Ludvíka Fürsta je osoba starosty označována jako „měšťanosta“.

⁶¹ Kamila TRČKOVÁ, *Vývoj místní samosprávy v městě Březnici*, diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. RNDr. Michal Kubálek, Ph.D., Praha 2016, str. 16 – 17.

⁶² Inventář fondu Velkostatek Březnice, str. 99.

skupinami tvoří tento průnik zhruba majetkový střed šlechtické společnosti.⁶³ Nedá se tedy říct, že by hraběcí rodina třela bídu s nouzí, na druhou stranu ale musela hospodařit zodpovědně. To samozřejmě museli v začátcích kapitalismu i všichni ostatní.

Na panství se nacházelo množství hospodářsky činných objektů, které byly spravovány buď přímo panstvím, nebo byly pronajímány. Panský pivovar, který začal Jan Nepomuk Karel pronajímat roku 1831, se dodnes nachází v těsné blízkosti zámku, byl postaven po roce 1725 a je tak zástupcem barokního slohu. Dále byla v provozu vinopalna v Drahenicích, která se věnovala pálení kořalky z vína. Poté můžeme jmenovat cihelnu, která se nacházela za židovskou čtvrtí Lokšany a jejím reliktem je dnešní název ulice *Za Cihelnou*. Jmenujme i rybníky, jejichž zbytky dodnes obklopují zámek, ve kterých se chovaly sladkovodní ryby. Lázně v Dobré Vodě, která je vzdálena necelé 4 kilometry od zámku, a které vznikly na počátku 19. století. Dodnes při vstupu do lázní visí pamětní deska připomínající pobyt Miroslava Tyrše a Jana Podlipného v roce 1880, tedy 8 let po smrti Jana Nepomuka Karla. Byl-li by se toho dožil, myslím si, že by byl rád, že mohou jeho lázně tyto pány hostit. Pod panství dále spadaly mlýny v Bubovicích, Oslí, Svojsčicích a zámecký mlýn v Březnici. Ty by ale neměly co mlít, kdyby panství nemělo přes 3 000 ha polí⁶⁴. Mimo jiné se na panství též v sadech pěstovalo ovoce, v zahradách pak další plodiny. Na panství byl i necelý tucet hospod, dále také flusárny, které se zabývaly produkcí drasla. To vznikalo procesem louhování popela s následným vypařováním získaného louhu. Draslo bylo nezbytné hned v několika odvětvích výroby, například sklářství, koželužství, textilní výrobě nebo výrobě cenově dostupného mýdla.⁶⁵ Popel pro výrobu drasla pochopitelně vznikal ze dřeva, kterého bylo pro výrobu potřeba značné množství. Bylo vhodné toto dříví získávat z rozlehlých panských lesů, které byly rozděleny do tří revírů – Vacíkov, Slavětín a Březnice, což je dobře patrné v mapách stabilního katastru a II. vojenského mapování.⁶⁶ Panské lesy byly také využívány pro typicky podzimní honitby, které byly nedílnou součástí společenského života šlechty. Existují i záznamy o horní činnosti a lámání kamene. Předpokládám, že horní činnost mohla být motivována podobně jako těžba

⁶³ PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století*, 2013, str. 36 – 37.

⁶⁴ Zeno ČÍŽMÁŘ, *Historie pivovaru v Březnici*, dostupné z: <http://www.nadacnipivovar.cz/historie-pivovaru-v-breznici/> [online] cit. dne 5. 11. 2020.

⁶⁵ Václav MICHALIČKA, *Potaš neboli salajka*, dostupné z: <https://www.muzeumnj.cz/centrum-tradicnich-technologiei-pribor/muzeum-z-domova/zajimavosti-z-dilny-cetrat/potas-neboli-salajka-18-4-2020/>, [online] cit. dne 7. 1. 2021.

⁶⁶ Originální mapy stabilního katastru, 8021 Vacíkov, 3138 Koupě, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>, II. vojenské mapování, Prachiner Kreis, W_12_II, dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=en&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_12_II, Berauner, Prachiner Kreis, W_12_I, dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=en&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_12_I [online] cit. dne 20. 3. 2021.

v nedaleké Březové Hoře u Příbrami.⁶⁷ V úvahu ale připadá zejména dolování železa, které mohlo být zpracováno v nedalekém hamru.⁶⁸

Na panství se chovala také hospodářská zvířata. Našli bychom zde několik ovčínů, které se nacházely v Březnici, Boru, Lochovicích, Zlivi, Lhotce, Koupi a Vacíkově. Dohromady byly k roku 1836 domovem 3 124 ovcím, přičemž byly v jednotlivých ovčinech rozděleny relativně rovnoměrně.⁶⁹ To bylo ještě v první polovině 19. století, tedy před útlumem chovu ovcí v důsledku zvýšení zahraniční konkurence.⁷⁰ Prameny z Březnického panství ale dokazují, že i roku 1850 bylo panstvím chováno přes 3 300 kusů tohoto dobytka,⁷¹ a zdá se tak, že nebylo tímto trendem výrazněji zasaženo. Dále se na panství choval skot a pernatá drůbež.⁷² Říká se, že hrabě Jan Nepomuk Karel se snažil být při stříhání ovcí vždy přítomen, což ilustruje jeho zájem o dění na panství.⁷³ Rovněž dohlížel i na sázení stromků kolem dvora a ovčína ve Zlivě,⁷⁴ dokonce prý sám chodil kontrolovat stav úrody na polích.

Produkty panského hospodářství tvořily i část výplaty panských zaměstnanců, kterou nazýváme jako deputát. Jednoduše se jedná o část výplaty, která nebyla vyplácena finančně, nýbrž v naturáliích. Těmi zde bylo pivo, pšenice, žito, ječmen, hrách, oves, máslo, sýr, sůl, ryby a dříví.⁷⁵ Vedle těchto deputátů byli za práci odměňováni i peněženě.

Představu o životě na panství pomůže dotvořit i soupis služebné čeledi. Pro tyto potřeby využiji soupis služebné čeledi z roku 1847, tedy ze sklonku fungování poddanského systému. Analýza těchto poměrů na celém panství by ale zabrala mnoho stran a ani by nebylo pro účely této práce potřeba se zabývat celým panstvím. Zaměřím se zde jen na jednu obec. V Palackého popisu panství je Březnice uvedena jako panství s 18 obcemi, kterými je Březnice, Bor, Dobrá Voda, Martinice, Počaply, Bubovice, Volenice, Koupě, Slavětín, Záhrobí, Leletice, Vacíkov, Plíškovice, Sochovice, Rázetly, Svojšice, Oslí a Vrančice. Dále jsou zahrnuty části obcí Hudčice, Přední Poříčí a Pňovice, samoty Lhotka a Hrochův Hrádek.⁷⁶ Lidé se dělili do

⁶⁷ *Historie dobývání stříbra, olověných a železných rud na Příbramsku*, dostupné z: <http://muzeum.mineral.cz/hornictvi/brezove-hory/historie-dobvyvani/dolovani-rud-19-stoleti.php> [online] cit. dne 7. 1. 2021.

⁶⁸ SOA v Praze, Inventář fondu Velkostatek Březnice, str. 58.

⁶⁹ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 100, inv. č. 530, sign. IVb-13.

⁷⁰ PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století*, 2013, str. 31.

⁷¹ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 119, inv. č. 709, sign. VIIa-7.

⁷² SOA v Praze, Inventář fondu Velkostatek Březnice, str. 54.

⁷³ *Božeňsko: sborník pro kulturní a hospodářské otázky Božeňska*. Ludvík Fürst, Březnice, 1939, roč. 2, č. 1 – 4, str. 45.

⁷⁴ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

⁷⁵ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 100, inv. č. 530, sign. IVb-13.

⁷⁶ František PALACKÝ, Jiří ZÁLOHA, *Popis království českého: Tábořsko: Českobudějovicko: Prácheňsko*, Praha 1966, str. 74.

několika kategorií podle toho, kolik lánů půdy vlastnili. Těmito kategoriemi byli láník (někdy sedlák či rolník, něm. pak *Bauer*), půlláník (něm. *Halbbauer*), chalupník (něm. *Challupner*) a domkář (něm. *Häuser*). Už podle názvů se dá dovodit, že láník vlastnil lán půdy či více, půlláník půl lánu, chalupník čtvrt lánu a domkář buď žádnou, nebo takřka zanedbatelnou výměru, která nestačila k obživě.⁷⁷

V Leleticích bylo ke konci 40. let 19. století 10 láníků, 4 půlláníci a 12 chalupníků, přičemž tam stálo dohromady cca 54 domů. Ve Vacíkově pak byli 3 láníci, 6 chalupníků a jeden domkář, domů tam bylo 52. Tito lidé ale vrchnosti pravděpodobně nesloužili toho roku všichni, jelikož u převážné většiny jmen není vyplněna kolonka, do které se vpsával vyplacený finanční obnos.⁷⁸ Leletických láníků tak sloužilo v průměru 6, půlláníci 2 a chalupníci také 2.⁷⁹ Ve Vacíkově pak 2 láníci, 1 chalupník a 1 domkář. Porovnáním těchto hodnot v dotčených vesnicích docházím k závěru, že v průměru na panském aktivně pracovala zhruba polovina v soupisu uvedených, přičemž se jednotliví hospodáři občas střídali.

Zhruba od 60. let se u hraběte značně rozvíjí zájem o hospodářské otázky, jelikož se stává členem několika hospodářských spolků. Byly jimi například Společnost rolnického cukrovaru⁸⁰, Česká hedvábnická společnost⁸¹ nebo Hospodářská jednota kraje Plzeňského⁸². Zajímal se o nové hospodářské postupy, které se snažil na svých panstvích aplikovat. K tomu povzbuzoval i rolníky, aby se snažil ze svých statků vytěžit maximum.⁸³ Snažil se i o vzdělávání mládeže v tomto směru, o čemž svědčí příspěvek 100 zl. hospodářské škole v Beňovech.⁸⁴

Cestování, koníčky a zájmy

Cesty, které Jan Nepomuk Karel během svého života podstupoval, byly zejména dvojího typu. Prvním typem byly cesty, které lidé podnikali již od pradávna. Byly to cesty za nějakým

⁷⁷ Genea Moravica et Silesiana, *Slovníček pojmů*, dostupné z: <https://genea-moravica.eu/slovnicek-pojmu/> [online] cit. dne 20. 3. 2021.

⁷⁸ Platí-li předpoklad, že se evidence vedla řádně, což je podle pečlivosti vedení ostatních záznamů pravděpodobné, téměř jisté.

⁷⁹ Zprůměrováno na základě soupisů služebné čeledi z let 1845, 1847 a 1848. SOA v Praze, fond Velkostatek Břežnice, kart. 101.

⁸⁰ *Český lev*, Plzeň, 14.6.1870, r. 6, č. 45, str. 2.

⁸¹ *Hospodářské noviny: vyd. od c.k. vlastensko-hospodářské Společnosti v království Českém*, Praha 1864, r. 15, č. 16, str. 127.

⁸² *Pokrok hospodářský: ilustrovaný týdeník věnovaný příležitostí rolnickým, hospodářským spolkům a záložnám*, Praha, 30.11.1862, r. 1, č. 52, str. 448.

⁸³ *Pražské hospodářské noviny: časopis věnovaný veškerým odvětvím a potřebám hospodářským*, Praha, 31.01.1880, r. 3, č. 2, str. 12.

⁸⁴ *Hospodář: týdeník věnovaný rolnictví, hospodářskému průmyslu a národnímu hospodářství*, Praha, 25. 1. 1872, r. 2, č. 4, str. 31. Lhostejné mu nebylo ani vzdělání všeobecné, pro rozšíření gymnasia v Rychnově daroval celých 10 000 zl. *Budivoj*. České Budějovice, 3.6.1969, r. 5č. 44, str. 4.

účelem, kterým mohla být např. správa majetku, plnění povinností vůči panovníkovi či jiným institucím. Těchto cest absolvoval Jan Nepomuk Karel za svůj život nespočet, a to jak za účelem výkonu povinností, ke kterým se zavázal členstvím v různých spolcích a organizacích, tak i správy majetku. Zvláště ke konci života mu cesty kvůli správě majetku musely zabírat hodně času, jelikož se jím spravovaný majetek množil v důsledku dědictví a správy fideikomisu. V neposlední řadě cestoval i kvůli plnění povinností vůči panovníkovi. Roku 1863 vykonal od února do července přinejmenším 13 cest za správou svých panství.⁸⁵

Může se zdát, že měla šlechta takové množství volného času, že mohla dělat, co se jí zrovna zamlouvalo. Ve srovnání s nešlechtickým obyvatelstvem jistě více času pro sebe měla, bylo by však zavádějící tvrdit, že nebyla svázána jistými zvyklostmi a pravidly. Ty se každoročně opakovaly a můžeme zde hovořit o ročním cyklu šlechtických rituálů. Pro udržení tohoto cyklu bylo nutné, aby si šlechtic mohl dovolit hodně cestovat, tehdy se stále jednalo o nákladnou záležitost. Rok obvykle začínal na vídeňském dvoře, kam se šlechta sjížděla kvůli novoroční audienci u panovníka, kde mu šlechta prokázala úctu. Následovalo období plesů, z nichž nejprestižnější byly ples dvorský, který byl relativně otevřený⁸⁶, a ples u dvora, kam směli jen lidé s pozvánkou od císaře. Poté následuje doba dostihů a šlechta se stahuje na svá letní sídla. Na řadu přichází absolvování procesí Božího těla. Na podzim pak nastává doba mnohými tak oblíbených honů. Na Vánoce se šlechta stahovala na to rodové sídlo, které považovala za nejdůležitější či k němu měla zvláštní citové vazby. S příchodem nového roku se celý cyklus opakoval.⁸⁷ Dá se předpokládat, že Jana Nepomuka Karla jakožto člena starého aristokratického rodu se tento cyklus týkal také.

Druhým typem byly cesty, jejichž účelem bylo uspokojit touhu po poznání a po dobrodružství. Svůj podíl na tom měly myšlenky rozvíjené v osvícenství a nově se rozvíjející romantismus, který navíc nepřímou podporou vlastenecké citění skrze větší vnímavost vůči kulturně-historickým památkám.⁸⁸ Tyto cesty se začaly více rozvíjet až v novověku a nejprve byly charakteristické pro šlechtu, později se tato forma cestování rozvíjí u movitějšího měšťanstva.

⁸⁵ V tu dobu již spravoval i panství Rychnov nad Kněžnou ve východních Čechách. SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

⁸⁶ Tohoto plesu se směl účastnit prakticky každý, komu byl udělen některý z řádů monarchie. PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století*, 2013, str. 88 – 91.

⁸⁷ PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století*, 2013, str. 91 – 92.

⁸⁸ Jan ŠTEMBERK, *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, In. *Historická sociologie*, č. 1, 2013, str. 75 – 76.

V jednom ze svých deníků si poznamenal zážitky z počátku roku 1829, kdy ho jeho teta vzala s sebou na dvůr císaře. Tam absolvoval několik plesů a hovořil dokonce s císařovnou. Seznámil se s mnoha novými lidmi, mimochodem i s jistou *Agneskou Comorowskou*, ve které našel jisté zalíbení. Jeden z hostů, Angličan, ho uchvátil svým vyprávěním o své cestě, která trvala již dva roky a poznal během ní Rusko nebo Gruzii.⁸⁹ V cestě prý zamýšlel ještě jeden rok pokračovat a procestovat Maďarsko, Německo a Itálii.⁹⁰ Jestliže si tyto poznámky hrabě zapsal do svého deníku, není pochyb o tom, že ho myšlenka cestování za poznáním zaujala a vypravování Angličana ho inspirovalo pro vykonání vlastních cest do zahraničí. Ty pak hrabě podnikal zejména ve 30. letech 19. století, tedy v době, kdy mu bylo kolem 40 let.

Zahraniční destinace

V první polovině svého života hojně cestoval. V zámeckém archivu se dochovalo několik cestovních pasů, které mu byly vystaveny během jeho cest. Bohužel se patrně nedochovaly všechny, jelikož pasy samotné často nedovolují sestavení přímé časové osy, tím pádem ani trasy, kudy hrabě putoval. Přesto se na základě dostupných informací pokusím jeho cesty rekonstruovat.

První jeho cesta se konala ve druhé polovině roku 1829, tedy jen několik měsíců po setkání s anglickým cestovatelem. Cestoval se svým společníkem Janem Šimánkem, který pocházel z Ptenína, přes Klagenfurt, Lublaň, Terst až do Benátek.⁹¹ Dalšího roku cestoval do Drážďan a Priny.⁹² Mezi lety 1834 a 1837 byl na cestách po Německu, Nizozemí, Francii a Anglii.⁹³ Údaje v pase napovídají, že v srpnu 1834 byl v Londýně, jelikož tam byl vystaven jeho pas pro cestu přes Rotterdam, Amsterdam, Frankfurt, Brusel a Paříž. Poté pravděpodobně procestoval Francii, což můžeme určit z datace dopisu, který psal blovickému děkanovi 30. 8. 1834 v Paříži.⁹⁴ Toto město líčil lichotivě jako *Ninive nové Aery*. Poté se musel odebrat zpět domů, jinak by ho z logiky věci Antonín Machek nemohl namalovat. Zajímavé je, že již na pasu pro průjezd krajem Bayonne, který mu byl vystaven 1. 9. 1837, je v kolonce se „zvláštními znaky“ uvedeno, že hrabě nosil pásku přes oko. Pas měl platnost jen 48 hodin, takže v době vystavení musel již hrabě být ve Francii. Můžeme konstatovat, že se doma tudíž dlouho nezdržel. Toho

⁸⁹ V tradičním gruzínském oděvu se pak Angličan účastnil maskarního plesu. SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 37, inv. č. 226, sign. I-260.

⁹⁰ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 37, inv. č. 226, sign. I-260.

⁹¹ NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05594.

⁹² NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05599.

⁹³ JURÍK, *Kolowratové*, 2016, str. 72.

⁹⁴ SOKA Plzeň – jih, zn. fondu: DÚ Blovic (č. fondu: 17), inv. č. 1.

roku známe jeho dopis z 20. 9. z Paříže.⁹⁵ O necelé dva měsíce později, 10. 11., psal dopis z Toulouse, z čehož vyplývá, že cestoval na jih Francie. V pasu vystaveného v Bayonne je i španělské razítko, což dokládá jeho návštěvu i této země.⁹⁶ V dopise, který psal Vinařický Chmelenskému, se svému příteli svěruje, že mu hrabě psal dopis ze Španělska a líčil „stav té země barvami nejtruchlivějšími.“⁹⁷ Dalšího roku psal 5. 1. a 6. 2. dopisy z Říma.⁹⁸ V Říme se setkal s papežem, se kterým promluvil i o Českém museu a údajně byl podarován hromničkou⁹⁹, která pak visela u hlavního oltáře v zámecké kapli v Březnici.¹⁰⁰ Vyslovil také úmysl se na jaře vrátit zpět domů.¹⁰¹ Toho roku pravděpodobně navštívil i sopku Vesuv, která mohla být příčinou poranění oka. O jeho návratu zpět do vlasti není žádný záznam, ale předpokládám, že se vyplnil jeho záměr vrátit se na jaře 1838, jelikož před 25. červencem byl orodovat ve Vídni za Čelakovského.¹⁰²

Cílem třetí velké cesty byla svatá země. V dopise Čelakovského Chmelenskému z 19. 10. 1838 píše, že hrabě na jaře plánuje cestu po Sýrii a do Jeruzaléma a prý s sebou vezme i Vacka-Kamenického.¹⁰³ Cesta se ale konala až na podzim roku 1840 a zda se putování účastnil i Vacek-Kamenický, nevíme. Je to ale možné, jelikož v děkanské kronice, kterou psal, se k rokům 1840 a 1841 nevztahuje žádný zápis. Na cestu podle zápisu vyrazil 28. 11. 1840.¹⁰⁴ V soupisu jeho životních dat je oblast cestování popsána jako jižní Evropa a zaslíbená země. Nejspíš putoval přes Řecko¹⁰⁵ a někdy po cestě opět navštívil Řím, kde od papeže dostal palmu. Ta visela u hlavního oltáře v březnické zámecké kapli.¹⁰⁶

Do dnešních dnů se dochoval i pas z roku 1856, který byl Janu Nepomuku Karlovi vystaven pro velkou cestu do Anglie a Itálie. Orazítkován byl ale jen ve Zhořelci a Drážďanech, z čehož

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05594.

⁹⁷ Tou dobou ve Španělsku probíhal střet liberálů a konzervativců. Navíc bylo Španělsko v té době v hospodářském útlumu. Karel Alois VINAŘICKÝ, Václav Otakar SLAVÍK, Jan ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin. sv. 2*, Praha 1909, dopis č. 264.

⁹⁸ SOkA Plzeň – jih, zn. fondu: DÚ Blovice (č. fondu: 17), inv. č.: 1.

⁹⁹ Tehdy nazývaná „hromička“, svíčka tradičně zapalovaná na Hromnice za účelem ochrany stavení. Heslo hromnička, dostupné z: <https://cs.wiktionary.org/wiki/hromni%C4%8Dka> [online] cit. dne 16. 3. 2021.

¹⁰⁰ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

¹⁰¹ VINAŘICKÝ, SLAVÍK, ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní, sv. 2*, 1909, dopis č. 264.

¹⁰² František Ladislav ČELAKOVSKÝ, František BÍLÝ, *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, Praha 1910, sv. 2, dopis č. 363.

¹⁰³ Tamtéž, dopis č. 366.

¹⁰⁴ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

¹⁰⁵ ČELAKOVSKÝ, BÍLÝ, *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, 1910, sv. 2, dopis č. 366.

¹⁰⁶ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

usuzuji, že cesta nebyla dokonána v plném rozsahu.¹⁰⁷ Důvod jejího přerušení není znám, cesta sama nebyla ani zaznamenána v soupisu životních událostí.

Lovecké zázemí

Mezi tradiční šlechtické kratochvíle, které se praktikovaly již ve středověku, patřil lov. Tyto podzimní radovánky ale nesloužily jen k ukrácení času a zábavě, ale také k utužení vztahů mezi jednotlivými rody aristokracie. Důležitou roli sehrávaly také ve výchově mladých šlechticů, kdy si touto činností cvičili tělo v síle a obratnosti a připravovali se tak případně i na vojenskou kariéru či obranu země.

Jan Nepomuk Karel byl dobrým lovcem. Svědčí o tom skutečnost, že i přes trvalé oslepnutí na pravé oko se odmítal vzdát účasti na lovech. Prozrazují to tzv. „pušky pro mrzáka“, které se z jeho doby dochovaly na březnickém zámku. Ty se vyznačují typickým vyhnutím pro míření levým okem bez nutnosti přeučování se na střelbu v opozitním postoji.¹⁰⁸ Některé z nich si nechal zhotovit u předního puškaře Františka Nováka. Pušek s vyhnutím pro levé oko se na zámku dochovalo celkem šest, a to s hraběcí korunkou a monogramem jako symbol jejich vlastníka.¹⁰⁹ Že byl lov a zejména pak střelba jeho vášní vypovídá i jmenování jeho osoby protektorem Spolku ostrostřelců v Příbrami roku 1838.¹¹⁰ Ve stáří byl pak jmenován čestným členem Spolku pro střelbu a zábavu v Březnici, to bylo roku 1863.¹¹¹ Pozdější datum jmenování naznačuje, že měl střelbu v oblibě i ve vyšším věku. Střelbu samozřejmě bylo možno praktikovat i mimo podzimní sezónu honů, a taky se tak dělo. Často byly v Březnici pořádány zábavy, kdy se střílelo na terče. Hrabě se však nezajímal jen čistě o střelbu, ale sbíral také historické zbraně.¹¹²

Jak přišel o jedno oko

Již jsem zmínila, že Jan Nepomuk Karel oslepl na pravé oko, což mu znemožňovalo střelbu z klasické pušky. Od té doby přes něj nosil černou pásku, se kterou je na obrazech zpodobňován. O tom, jak o zrak přišel, se nedochoval přesvědčivý důkaz. Jedna verze tvrdí, že si hrabě při cestě po Itálii roku 1837 prohlédl i Vesuv, jenže ho při výstupu na sopku do oka

¹⁰⁷ NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05600.

¹⁰⁸ Alžběta BARTÁKOVÁ, *Ze zámecké historie: HANUŠ KRAKOVSKÝ Z KOLOVRAT – ŽIVOT*, in Březnické noviny, ročník XVIII., březen 2020, str. 17.

¹⁰⁹ Vladimír DOLÍNEK, *Zbraně Františka Nováka pro Hanuše Kolovrata*, in *Poklady zbrojnic na Státních hradech a zámcích ve správě Národního památkového ústavu*, Praha 2017, str. 65 – 75.

¹¹⁰ Inventář fondu Velkostatek Březnice, str. 98, inv. č. 1550, sign. 10.

¹¹¹ Inventář fondu Velkostatek Březnice, str. 99, inv. č. 1555, sign. 15.

¹¹² FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře*, 2018, str. 61.

zasáhla kapka žhavé lávy, následkem čehož o zrak přišel.¹¹³ K této verzi se kloní pamětníci, žádný z nich ale nebyl události očitým svědkem. Spíš se to tak mezi lidmi tradovalo. Druhá verze, sic ne tolik poetická, zato více uvěřitelná, vysvětluje oslepnutí jako dílo zbloudilé větvičky. Mohlo se stát, že při jeho oblíbené činnosti, lovu, ho v lese při jízdě na koni překvapila větvička a o zrak ho připravila.¹¹⁴ Vezmeme-li v úvahu informace, které vyplynuly z kapitoly o jeho cestách, je možné, že při výstupu na Vesuv byl již jednookým. Pokud můžeme soudit, že cesta do Říma roku 1837 byla jeho první cestou do Itálie. Vhod možná přijde i informace, že Vesuv byl aktivní roku 1834 a poté až roku 1839, kdy byl již na jedno oko slepý.¹¹⁵

Bohužel se ale jedná o pouhé domněnky a dnes se již nejspíš nedozvíme, kde je pravda. Podle vyprávění pamětníka, který u hraběte sloužil a podařilo se mu s ním navázat přátelský vztah, ho tuze trápilo zdraví. Se svými trápeními se ale moc nesvěřoval, spíš je tajil. Vedle poškozeného zraku měl obtíže také s nohou. Tu si poranil, když se nečekaně vzepjal jeho kůň, který se vylekal, když viděl potulného žebráka. Hrabě z koně spadl, ale jedna noha se mu zasekla v „biglích“. Než se nohu podařilo vyprostit, byla již hodně poraněná a hrozila i její amputace. Nakonec se podařilo jí zachránit, ale po zbytek života mu dělala velké starosti.¹¹⁶ Zranění bych datovala na rok 1851.¹¹⁷ Možná i to bylo vedle vyššího věku příčinou toho, že již za svého života žádné velké dobrodružné výpravy nevykonal.

Při pokusu o dataci zranění jeho oka vycházím z datace jeho portrétu a srovnání s pasem, který mu byl vystaven pro průjezd Francií. Na obraze Antonína Machka z roku 1837¹¹⁸ je vyobrazen s oběma očima zdravýma. To samozřejmě nezaručuje, že v té době skutečně obě oči zdravé měl. Je možné, že portrétista tak hraběte namaloval, ačkoli již Jan Nepomuk Karel oslepl. Na pasu, který mu byl vystaven 1. 9. 1837, je v kolonce pro zvláštní znamení vepsáno, že hrabě nosil pásku přes oko. Podle průniku těchto dvou datací můžeme stanovit, bohužel ne

¹¹³ JUŘÍK, *Kolowratové*, 2016, str. 73.

¹¹⁴ Robert BARTÁK, pořad České televize *Modrá krev: Kolowratové*, 1/8, 1. řada. Dostupné z : <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11453913494-modra-krev/416235100131003-kolowratove/> [online] cit. dne 14. 3. 2021.

¹¹⁵ Za předpokladu, že mimo dobu aktivity sopky nebyla přítomna žhavá láva, nemohlo dojít k oslepnutí. Heslo Vesuv, encyklopedie Britannica, dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Vesuvius> , [online] cit. dne 15. 3. 2021.

¹¹⁶ HRANIČKOVÁ, KOUTSKÁ, *Dětství v zámeckém parku*, 2013, str. 50 – 51.

¹¹⁷ K roku 1851 je v záznamu jeho životních dat napsáno, že se z Hradiště vrátil s vymknutou nohou kvůli nehodě, která ho postihla. Zhruba čtvrt roku po této nehodě odjel na léčebný pobyt do Kissingenu, pravděpodobně ve věci залéčení poraněné nohy. SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

¹¹⁸ NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN 2804.

s naprostou jistotou, že hrabě na jedno oko oslepl roku 1837.¹¹⁹ S určitostí však můžeme říct, že hrabě o oko přišel do 1. 9. 1837.

Zájmy

O poznání složitější je poznat skutečnou osobnost hraběte. O co se zajímal, jak vypadal svět jeho očima? Odpovědi na tyto otázky by mohl přinést památník, do kterého si hrabě zapisoval citáty, které ho zaujaly. Často se mezi autory objevují jména jako Thomas Moore, Walter Scott, George Gordon Byron, Edward Young nebo Jacques Delille. Kromě citátů těchto britských a francouzských i jiných světových spisovatelů, básníků a myslitelů té doby se zde objevují také úryvky z pedagogického románu *Adèle et Théodore* s podtitulem „*dopisy o vzdělávání obsahující všechny zásady týkající se tří různých vzdělávacích plánů knížat, mladých osob a mužů*“.¹²⁰ Na této knize se pravděpodobně zakládala část jeho výchovy a zdá se, že se ke knize vracel i v dospělosti.¹²¹ Důvodem mohl být jeho důraz na dobré mravy a vystupování, které k životu šlechty patřily.

Zajímavé může být také nahlédnout jeho život skrz zámecký inventář zhotovený roku 1853. Zaznamenává třeba mědirytinu umístěnou v soukromých prostorách s vyobrazením Jana Husa. To symbolizovalo přichylnost k národnímu hnutí, které se o tuto osobnost opíralo, mohlo to ale naznačovat i jistou formu nesouhlasu s katolickou církví a jejím počínáním. Dále inventář prozrazuje, že hlavní reprezentativní místnost březnického zámku zdobily tři obrazy evropských měst, a to Londýna, Paříže a Drážďan. Podle mě by nebylo mylné se domnívat, že hrabě na dny strávené na cestách rád vzpomínal a mohly být i dobrým tématem pro konverzaci s návštěvami.¹²² Jan Nepomuk Karel dbal i na reprezentaci svého rodu tím, že nechal vyhotovit několik sad nádobí s monogramem „JK“ či rodovou symbolikou. Upozorňoval tak na míru své urozenosti a společenský status.¹²³ Rodovou prestiž udržoval také vyhotovením řady obrazů, mezi nimi i obraz zakladatele rodu s klášterem v Ročově, který založil.¹²⁴ Inventarizační komise neopomenula zaznamenat ani mahagonový kulečník, tuto hru měli kolovratští patrně v oblibě.¹²⁵ Hrabě byl nejspíš kuřák, jelikož byla zaznamenána i plivátka, popelníky a jiné potřeby pro kouření tabáku; holdoval spíše cigaretám, ale vlastnil i několik nejspíše

¹¹⁹ NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05592.

¹²⁰ Jedná se o vlastní překlad. Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky: Dědictví Komenského*, Praha 1919, str. 29 – 30.

¹²¹ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 37, inv. č. 226, sign. I-259.

¹²² FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře*, 2018, str. 63.

¹²³ Tamtéž, str. 64 – 65.

¹²⁴ Tamtéž, str. 69.

¹²⁵ Tamtéž, str. 65.

reprezentativních dýmek.¹²⁶ O jeho zájmu o cizí země a kultury nasvědčuje i výzdoba jiné místnosti, kde visela zeměpisná tabulka s rozlohou, lidnatostí a jinými údaji o všech státech. Zájem o poznávání cizích zemí a kultur ilustruje i několik drobností, které si přivezl z cest a vystavil na zámku.¹²⁷ Zájem o střelbu dokazuje rozsáhlá sbírka pušek, vedle nich bychom na zámku našli i jatagany, kopí nebo partyzány. K jeho oblíbené kratochvíli se pak vázaly četné lovecké trofeje, zejména dřevěné hlavy s jeleními parohy, vystavené na zámku.¹²⁸

Díky záznamům ze zámecké kuchyně můžeme nahlédnout i na hraběcí talíř. „Podle kuchyňské knihy z roku 1847 si hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat na březnickém zámku při štědrovečerní večeři pochutnával na několikachodovém menu, jemuž dominovaly pokrmy připravené ze sladkovodních ryb. Po knedličkové polévce, šnecích a vaječné roládě následoval pstruh namodro a pečená štika. Nechyběl ani sladký dezert v podobě jablkového závinu.“¹²⁹ Inspirace francouzskou kuchyní se projevovala v menu i jiných dnů než právě toho Štědrého. Objevují se pokrmy jako suflé anebo „na francouzský způsob“. Nejoblíbenějším dezertem byl ale „Dampfnudel, sladký knedlík plněný vanilkovým krémem.“¹³⁰ Z masa měl hrabě v oblibě zvěřinu, častěji ale jedl maso drůbeží. Rád měl i sladkovodní ryby z domácích chovů.¹³¹

Vlastenec

Národní emancipace

Považuji za důležité a obohacující uvést zde, čím se odlišoval charakter národního hnutí u nás a v sousedních státech, a zároveň bych chtěla provést komparaci postavení místní šlechty k národním hnutím v Čechách, Polsku a v Uhrách. Tím bych chtěla ozřejmit úlohu české a zahraniční šlechty a její podíl na evropských národních hnutích.

Polsko

V Polsku byly vlastenecké snahy komplikovány neexistencí jednotného polského politického systému, v jehož rámci by mohly být prosazovány národnostní požadavky, jelikož bylo tehdejší polské území rozděleno mezi Rakousko, Rusko a Prusko. Mocnosti Polsko

¹²⁶ Tamtéž, str. 67.

¹²⁷ Tamtéž, str. 68.

¹²⁸ Bohužel nevíme, kým byla dotyčná zvířata skolena. Tamtéž, str. 70.

¹²⁹ Tamtéž, str. 79.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

různým způsobem formovaly tak, aby ho mohly co nejlépe využít pro své účely. To se projevilo například vytvořením Varšavského knížectví na počátku 19. století, které by nevzniklo nebýt Napoleonova válečného tažení, nebo tzv. Kongresovky a Krakovského velkovévodství. Rozpuštění posledně jmenovaného útvaru a jeho připojení k rakouské Haliči se stalo živnou půdou pro polské národní hnutí, jelikož Rakousko bylo k těmto snahám benevolentnější.¹³² Klíčovou roli v emancipaci Poláků sehrála šlechta, která se stala jakýmsi ztělesněním národa, byla mecenášem kulturních snah a vyvinula si silné národní cítění, které šířila do dalších vrstev společnosti¹³³. Z části drobné polské šlechty se pak profilovala národní inteligence, která prosazovala zájmy národa. Druhou stranu mince pak byla míra zapojení venkovského obyvatelstva do národního hnutí, jehož původním záměrem bylo zabránit germanizaci či rusifikaci. Lidové vrstvy totiž dosud vnímaly slovo *národ* jako označení pro šlechtu, tady v jeho dřívějším významu, a nechtěly tudíž mít s národem nic společného. Jelikož Polsko jako takové nemělo vlastní autonomní politický systém a touto cestou vlastenci nemohli prosazovat národní zájmy, hlavním nástrojem jim byla řada revolucí od poslední dekády 18. století až do druhé třetiny 19. století, které, ač byly samy o sobě neúspěšné, pomohly velkou část obyvatel nabudit, šířily po Polsku národní vědomí a udržovaly o něm i povědomí mezinárodní.¹³⁴

Uhry

Charakteristickým rysem uherské šlechtické společnosti bylo její značné vnitřní etnické a jazykové rozrůznění za doprovodu ostrého a zřetelného oddělení od zbytku uherské společnosti. Základem tohoto uspořádání byl uherský zákoník ze 16. století, který stvrzoval rovnost šlechticů mezi sebou. Uherská šlechta tak byla konsolidovaná a národnostně nevyhraněná, čemuž přispívalo také používání latiny jako majoritního jazyka. To se změnilo za vlády Josefa II., kdy se snažil o centralizaci a germanizaci své říše. S těmito požadavky v Uhrách ale narazil na odpor šlechty, ve které začalo národní vědomí ožívat. Šlechta, v jejíž řadách převažovala maďarská národnost, po habsburské vládě začala požadovat navrácení ústavy, jelikož podle ní došlo k jejímu porušení. Přesněji požadovala navrácení ústavy uherskému národu, kdy slovo *národ* chápala tak, jako ho chápalo polské vesnické obyvatelstvo, tedy ve významu šlechtické společnosti. Na sněmu, který svolal Leopold II., se ale šlechta s nově probuzeným národním cítěním nedokázala shodnout na podobě nové ústavy, zejména na úředním jazyce, a záhy bylo jasné, že větším problémem než neshody s monarchií, bude národnostní konflikt uvnitř uherské

¹³² Miloš ŘEZNÍK, *Dějiny Polska v datech*, Praha 2010, str. 201 – 202.

¹³³ Natalie SZOPOVÁ, *Vliv šlechty a její kultury na formování polského národa*, Diplomová práce, Vedoucí práce: M.A., Nicolas Maslowski, Ph.D., Praha 2012, str. 39.

¹³⁴ ŘEZNÍK, *Dějiny Polska*, 2010, str. 202 – 204.

společnosti. Latina sice zůstala úředním jazykem i nadále, postupem času byla stále více vidět a slyšet maďarština.¹³⁵

Další národní snahy mohly relativně úspěšně probíhat po francouzské revoluci, která toto téma otevřela na mezinárodní politické scéně. Na základech, které položila maďarská šlechta, se pak mohlo rozvinout maďarské národní hnutí, které tentokrát již nemělo těžiště ve šlechtické, nýbrž v měšťanské společnosti. V tomto hnutí se snoubily tendence národnostní s myšlenkami liberalismu, a součástí požadavků maďarských vlastenců se stala občanská rovnoprávnost. S tím se šlechta odmítala ztotožnit, jelikož by přišla o svá privilegia, od tohoto směru se tedy distancovala.¹³⁶ Národní program se ale dlouhou dobu vyvíjel, jelikož Maďaři čelili během nacionalizace mnoha nesnázím, které pramenily především z existence mnoha dalších národů na území Uher a jejich národních tendencí a ze snahy najít ten správný způsob spolupráce s Rakouskem.¹³⁷ Národnostní otázka v Uhrách dlouho nenacházela řešení, to přišlo až ve 20. století.

Čechy

České národní emancipační snahy v Čechách vycházely především z měšťanských vrstev. Lze říct, že k nacionalizaci u nás došlo spíše zdola. Česká zemská šlechta se do těchto tendencí většinou nezapojovala, neměla k tomu z jejího úhlu pohledu důvod. Spíše než české národní vědomí v ní přetrvávala myšlenka českého zemského patriotismu, což bychom mohli popsat jako pocit sepětí s určitým územím, v tomto případě s Čechami. Musíme si zde uvědomit, že v tehdejších Čechách nebyli Češi jediným národem, ale českou kotlinu sdíleli i s lidmi jiných národností, především s Němci. Centralizace a do určité míry germanizace stavěly německý jazyk a potažmo německý národ do nadřazené pozice, protože jeho znalost podmiňovala společenský a kariéerní postup. To bychom mohli označit jako jeden z důsledků vlády Marie Terezie a Josefa II.¹³⁸ Čeští vlastenci německou „nadřazenost“ odmítali a jejich cílem bylo obrození či znovuzkříšení českého národa ve smyslu společnosti se svébytnou českou kulturou a jazykem. I přes nezájem většiny šlechty zde ale figurovala skupina šlechticů, kteří české národní snahy, český jazyk a kulturu podporovali materiálně či finančně. Soustřeďovali se zejména v kruzích politických, okolo institucí jako bylo Vlastenské muzeum a komunikovali

¹³⁵ Eva IRMANOVÁ, *Proces nacionalizace v Uhrách*. In: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848-1914*, Ústí nad Labem 2008, str. 451-452.

¹³⁶ Tamtéž, str. 453 – 455.

¹³⁷ Tamtéž, str. 456 – 460.

¹³⁸ Lucie DOROTÍKOVÁ, *Národní obrození jako fenomén společnosti 19.–20. století*, vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc., Praha 2016, str. 39.

s umělci, vědci a literáty, kteří pracovali na obrodě národa. Ve srovnání se šlechtou uherskou nebo polskou se ale ta česká nechovala ani zdaleka tak obětavě. Navíc jí povětšinou nešlo o pozvednutí českého národa, jako spíš o svůj vlastní vliv, který by získala, pokud by se české království podařilo osamostatnit. Skupina „národní“ ale nebyla příliš početná, jednalo se o několik rodů, například Lobkovicové, Chotkové, Kolovratové, Schwarzenbergové, Kinští, Černínové, Nosticové a Harrachové.¹³⁹ Většina české šlechty, kdy slovo *české* chápeme zemsky, se o národní obrození hlouběji nezajímala a spíše hleděla s podivem na tu část šlechty, která tyto snahy podporovala. Důvodem k této inertnosti většiny šlechty byla pravděpodobně i její uzavřenost a lpění na tradičních hodnotách, kterými byla urozenost či stavovský závazek.¹⁴⁰ Zároveň si byla vědoma vlastní výlučnosti, což ztěžovalo komunikaci s měšťanskou elitou.¹⁴¹ Zajímavé bylo také vnímání šlechty obyvatelstvem, kdy se největší oblíbené těšily staré šlechtické rody, které se v Čechách usadily již před 17. stoletím a antipatie si vysloužily rody, které se v Čechách usadily po bitvě na Bílé hoře, použijí-li Jiráskův termín, v tzv. „době temna“. Pro obyvatelstvo se tyto rody staly symbolem násilné rekatolizace a germanizace. Naopak k rodům zde usazeným déle projevujícím se česky bylo obyvatelstvo vstřícné.

Vztah české šlechty a měšťanstva

Pokud bychom chtěli charakterizovat vztah šlechty a měšťanstva po roce 1848 u nás, nemůžeme se uchýlit ke zobecňování ve velkém měřítku. Situace byla na různých panstvích odlišná nejspíš i podle vztahů, které mezi sebou tyto dvě skupiny udržovaly před revolučním rokem. Šlechta totiž na konci 40. let fakticky ztratila moc nad svými poddanými, i nadále se ale chtěla angažovat na kulturním i jiném dění, zůstat s městským i vesnickým obyvatelstvem v kontaktu.¹⁴² Překážkou mohla být i bariéra, kterou si šlechta vytvořila „na ochranu“ před měněním se světem. Ta komunikaci s lidmi mimo šlechtický stav jistě neulehčovala a často se tak styky mezi šlechtou a „nešlechtou“ usadily na různých úrovních. Poměry byly mnohdy divoké, což ilustruje vztah Alfonse Šťastného z Padařova s knížetem Schwarzenbergem, kdy zprvu Šťastný, rolník z Táborska, vystupoval jako velký kritik šlechtických velkostatků a šlechty jako takové; ke konci 19. století se ale vztah mezi nimi poněkud uklidnil.¹⁴³ Situace na

¹³⁹ *Myšlenka vybudování důstojného kamenného divadla českého národa*, dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/narodni-divadlo/historie>, [online] cit. Dne 7. 1. 2021.

¹⁴⁰ BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, 2005, str. 8.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 10.

¹⁴² Jan ŽUPANIČ, *Rakouská šlechta na prahu moderní doby*, In: *Šlechta v proměnách věků*, Praha 2011, str. 196 – 197.

¹⁴³ Zdeněk BEZECNÝ, *Ke stykům Alfonse Šťastného s knížaty ze Schwarzenbergu*, In: *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, Praha 2001, str. 67 – 71.

březnickém panství byla ale jiná. Jan Nepomuk Karel byl politickým smýšlením federalista¹⁴⁴ a také překvapivě do jisté míry vystupoval jako demokrat. Také proto byla situace na jeho panstvích klidná a mezi obyvateli měst a obcí, kde působil, byl oblíbeným. Sympatie lidu si jistě získal také tím, že osobně podporoval Slovanský sjezd a revoluční teze, jako bylo zřízení konstituce.

Společnost Vlastenského muzea v Čechách

Zde bych se ráda pozastavila již u názvu této instituce, jelikož se často setkáváme s nesprávným tvarem „*Vlastenecké* museum“ a nikoli „*Vlastenské* museum“. Slovo vlastenecký symbolizuje národní patriotické cítění člověka, kdežto vlastenský symbolizuje pocit sounáležitosti s rodnou zemí, otčinou. Jde o vyjádření tzv. zemského patriotismu, který byl šlechtě mnohem bližší než vlastenecké cítění s českým národem.¹⁴⁵

Založení muzea předcházelo zřízení soukromé společnosti pro podporu chudých, jejímž účelem bylo zmírnit následky hrozícího hladomoru. Do ní přispívala šlechta a někteří církevní představitelé. Podařilo se získat přes 400 000 zl., které měly být využity na nákup obilí pro případné hladovějící. Následujícího roku (1817) byla ale úroda natolik znamenitá, že peníze pro tyto účely nebyly potřeba. Vystala otázka, jak s peněžním fondem dále naložit.¹⁴⁶ Bratraci Sternbergové a hrabě Bedřich Klebelsberg začali rozvíjet ideu založení zemského muzea z poloviny zmíněné částky a konzultovali ji s nejvyšším purkrabím.¹⁴⁷ Vítězným se nakonec stal koncept Kašpara Šternberka a s realizací musea se začalo právě podle něj.

Právě šlechta tuto společnost založila a stala se jejím prvotním jádrem. Prvotní myšlenkou této instituce bylo shromážďovat různý musejní materiál (historický, přírodní, technický i jiný) a rozvíjet tak vědecké bádání a poznání v Čechách bez národnostních příkras.¹⁴⁸

Nejčastěji se jako datum vzniku muzea uvádí 15. duben 1818, kdy bylo podepsáno ono svolání nejvyšším purkrabím hrabětem Kolovratem-Libštejnským. Císař ho ale povolil až o dva roky později a úředního potvrzení se dočkalo dokonce po čtyřech letech, tedy roku 1822.¹⁴⁹ Téměř okamžitě po založení obdrželo museum příslib několika zástupců zúčastněných rodů vysoké šlechty peněžních příspěvků i vzácných sbírek. Mezi nimi i Josef Maria Maximilián

¹⁴⁴ *Český lev*, 30. 6. 1872.

¹⁴⁵ Karel SKLENÁŘ, *Od Vlastenského k Národnímu: odraz dějin v názvu našeho největšího muzea*, In: MUZEUM 52, 1, Praha 2014, str. 37 – 38.

¹⁴⁶ Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti: příběh Národního muzea*, Litomyšl 2001, str. 60 – 61.

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 61 – 62.

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 68 – 69.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 68.

Kolovrat-Krakovský, který museum obdaroval již zmiňovanou vzácnou březnickou knihovnou.¹⁵⁰

Pražští měšťané, kteří toto dění sledovali, se o vlasteneckou společnost, která by podporovala vše české, snažili již několik let, stále však naráželi na nedostatečně rozvinuté národní cítění ve společnosti a nenacházeli dostatečně početnou základnu vzdělanců, kteří by měli zájem velebit a šířit český jazyk, literaturu a kulturu.¹⁵¹ Myšlenku založení musea podporovali a zamlouval se jim i koncept Kašpara Šternberka. Obsah provolání 15. dubna je ale zklamal, jelikož úplně opomněl národní a jazykovou stránku věci. Rozhodli se za zahrnutí českého jazyka do programu musea orodovat u nejvyššího purkrabího, který pronesl mnohoznačnou větu „*Wir sind ja noch eine Nation*“. Tu purkrabí zřejmě mínil jinak, než si Josef Jungmann, který se byl za český jazyk přimlouvati, vyložil. Interpretoval ji jako příslib, že bude jejich žádosti vyhověno.¹⁵²

Vlastenské muzeum nebylo jediné, které na našem území v té době fungovalo. Již dříve se utvořila muzea v Opavě a Brně, ta však svůj národnostně-jazykový potenciál nevyužila a zůstala převážně německá.¹⁵³ Vlastenské museum postupem času přejalo i vlasteneckou složku a mohlo se posléze nazývat právem jako Národní.

Po oficiálním schválení stanov musea úřady přišla na řadu volba členů, kteří budou mít jeho chod na starost. To se událo 23. prosince 1822 na ustavující valné hromadě konané v Praze v bytě nejvyššího purkrabího. Prvním prezidentem musea byl zvolen hrabě Kašpar Šternberk a jedním ze čtyř šlechticů v osmičlenné správní radě se stal tehdy osmadvacetiletý Jan Nepomuk Karel Kolovrat-Krakovský.¹⁵⁴ Do společnosti zainteresovaných aristokratů ho pravděpodobně zasvětil jeho otec.

K museu přináležel i Archeologický sbor, pod který od roku 1863 spadlo vydávání časopisu *Památky archeologické*.¹⁵⁵ Jan Nepomuk Karel se stal velkým podporovatelem tohoto periodika, kterému přispíval zejména finančně. Toho roku daroval pro vydávání časopisu 500 zl.¹⁵⁶ Zároveň také pomáhal rozšiřovat archeologické sbírky, například tak, že sboru roku 1863

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 70.

¹⁵¹ Karel TIEFTRUNK, *Dějiny Matice české*, Praha 1881, str. 6 – 7.

¹⁵² SKLENÁŘ, *Obráz vlasti*, 2001, str. 70 – 71.

¹⁵³ SKLENÁŘ, *Obráz vlasti*, 2001, str. 68.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 94 – 95.

¹⁵⁵ Do té doby přináleželo vydávání Matici české.

¹⁵⁶ *Památky archeologické a místopisné: organ Archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze*, Praha 1904, č. 1, str. 13 – 14.

zaslal několik bronzových archeologických nálezů.¹⁵⁷ Nedlouho před svou smrtí se stal zakládajícím členem Archeologického sboru.

Matice česká

Tato instituce byla v podstatě fondem, z něhož měla plynout finanční podpora odborné národní literatury. Vznikla roku 1831 při Národním muzeu¹⁵⁸ a Jan Nepomuk Karel byl po Rudolfovi knížeti Kinském a Kašparu hraběti Šternberkovi jejím třetím přispěvatelem.¹⁵⁹ O její úspěch se však zdaleka nezasloužili jen tito mužové, ale zejména František Palacký, Josef Jungmann, Jan Svatopluk Presl a mnoho jejích členů, kteří ji finančně podporovali.¹⁶⁰

Když první kurátor Matice Rudolf kníže Kinský zemřel, role kurátora se pak zhostil Jan Nepomuk Karel. Tuto funkci vykonával mezi lety 1836 a 1841.¹⁶¹ Díky podpoře Matice české mohly být v těchto letech vydány např. *Slovanské starožitnosti* Pavla Josefa Šafaříka nebo *Slovník německo-český* Josefa Jungmanna, které byly pro české národní obrození klíčové.¹⁶² Jejich vydání ale fond docela vyčerpalo a přispívajících členů této instituce zároveň ubývalo, takže se Matice dostala do finanční krize. Její kurátor ji ale zaplacením schodku v rozpočtu, který činil téměř 800 zl., zachránil před úpadkem.¹⁶³ Roku 1841 se ale Jan Nepomuk Karel funkce kurátora zřekl kvůli své časté nepřítomnosti v Praze, takže se nemohl účastnit všech schůzí Matice.¹⁶⁴ Dalším kurátorem byl Jan Norbert rytíř z Neuburka, za jehož předsednictví se Matice dočkala skutečného rozmachu.¹⁶⁵ Tato instituce je dodnes stále činná.

Národní divadlo

Když se v Praze v 18. století začaly divadelní představení odehrávat v divadlech a nikoli jen na provizorních jevištích nebo po hospodách, zněla v divadlech zejména němčina. Tak tomu bylo u divadla v Kotcích a na začátku divadla Nosticova. Když ale druhé jmenované divadlo

¹⁵⁷ Konkrétně šlo o hroty oštěpů, zlomky zahnutých nožů, pálštaby a jehlici. Hrabě však neuvedl, kde byly artefakty nalezeny. *Památky archeologické a místopisné*, č. 7, str. 333.

¹⁵⁸ Vzdělávací panel *Matice česká a Národní muzeum*, autorský tým: M. POKORNÁ, P. MUCHKA, E. RYŠAVÁ, L. SRŠEŇ, D. DOBIÁŠ, T. PAVLÍČEK, B. HLUBKOVÁ, T. PETÁKOVÁ, dostupné z: http://snm.nm.cz/files/files/Matice/2018/panely_Matice_ceska_web.pdf [online] cit. dne 8. 4. 2021.

¹⁵⁹ Tehdy daroval 100 zl. a přislíbil další podporu. Karel TIEFTRUNK, *Dějiny Matice české*, Praha 1881, str. 28 – 29.

¹⁶⁰ Vzdělávací panel *Matice česká a Národní muzeum*, [online] cit. dne 8. 4. 2021.

¹⁶¹ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 34.

¹⁶² Vzdělávací panel *Matice česká a Národní muzeum*, [online] cit. dne 8. 4. 2021.

¹⁶³ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 34.

¹⁶⁴ Funkce se vzdal 2. června 1841, tedy dva týdny po svém návratu z cesty do Palestiny. Poté již paradoxně žádnou velkou cestu nevykonával. Tamtéž.

¹⁶⁵ Vzdělávací panel *Matice česká a Národní muzeum*, [online] cit. dne 8. 4. 2021.

zkoušelo zavést i některé české kousky, setkalo se s velkým úspěchem. Výtěžek z představení byl tak velký, že se vzhledem k poptávce začalo uvažovat o stavbě čistě českého divadla. Po udělení souhlasu císaře se se stavbou mohlo začít. Stavělo se ale rychle a z dostupných materiálů, čehož následkem bylo, že se prvnímu českému divadlu začalo říkat Bouda. Té se zprvu dařilo a jedno představení navštívil i sám císař, po několika letech již stavba nebyla provozuschopná. České divadlo se pak stěhovalo po volných domech v Praze, ale nikde nemělo takový úspěch, jako prve v Boudě, a nakonec skončilo úplně. Česky se pak hrálo jen občas ve Stavovském, dříve Nosticově divadle. I tam se ale s českými hrami od 30. let 19. století ustávalo, s čímž současně klesala i kvalita českých divadelních představení.¹⁶⁶

Tento neutěšený stav českého divadelnictví si vysloužil zvýšenou pozornost českých obrozenců, kteří začali usilovat o nápravu. Nejprve to byl J. K. Tyl, který se snažil české hry rozšířit, poté i širší obrozenecká skupina. Roku 1846, kdy se myšlenka na samostatné české divadlo začala rodit, byl zvolen 30členný zařizující výbor. Do něj byl zvolen i Jan Nepomuk Karel, který v té době platil za horlivého vlastence.¹⁶⁷ Je známo, že zřízení Národního divadla bylo dílem celého národa a peníze na stavbu pocházely z velké části ze sbírek. Ty se odehrávaly nejen v Praze, ale i v mnoha jiných městech a městečkách. Peněz pro stavbu bylo potřeba skutečně obrovské množství, protože bylo třeba koupit pozemek a stavbu provést kvalitně, reprezentativně. V 50. letech Jan Nepomuk Karel stavbu také podpořil, a to částkou 4000 zl, což byla cena dědičného lože v divadle. Druhým člověkem, který zakoupil dědičného lože, byl hrabě Jindřich Chotek.¹⁶⁸ Oba se ho následně zřekli. O zakoupení pozemku na břehu Vltavy, kde místo dnešního mostu Legií stál řetězový most císaře Františka I.,¹⁶⁹ se rozhodlo roku 1852.¹⁷⁰ Poté se mohlo začít se stavbou Národního divadla. Proběhla s mezikrokem, kterým bylo vybudování Prozatímního divadla, které bylo otevřeno roku 1862. Toho roku se Jan Nepomuk Karel zřekl místa ve výboru Národního divadla, pravděpodobně pro zaneprázdnění správou rozsáhlého majetku.¹⁷¹ Stavba vlastní budovy Národního divadla počala slavnostním položením základního kamene 16. května 1868. Otevřeno bylo 11. června 1881, toho se ale Jan

¹⁶⁶ František Adolf ŠUBERT, Mikoláš ALEŠ, *Národní divadlo v Praze: Dějiny jeho i stavba dokončená*, Praha 1881, str. 8 – 10.

¹⁶⁷ František Adolf ŠUBERT, Soběslav Hyppolyt PINKAS, Mikoláš ALEŠ, *Národní divadlo v Praze: dějiny jeho i stavba dokončená*, Praha 1881, str. 30.

¹⁶⁸ Karel Vít HOF, *Dějiny velkého národního divadla v Praze, od prvních počátků až do kladení základního kamene*, Praha 1868, str. 6 – 7.

¹⁶⁹ Hrabě přispěl i na stavbu tohoto mostu a byl přítomen u jeho slavnostního otevření roku 1841. SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

¹⁷⁰ Karel Vít HOF, *Dějiny velkého národního divadla v Praze*, 1868, str. 83.

¹⁷¹ *Národní listy*, 14. 1. 1862, r. 2, č. 11, str. 2.

Nepomuk Karel nedožil. Jak známo, krátce na to vypukl v divadle požár a ke znovuotevření došlo roku 1883.

Dostavba chrámu sv. Víta

Aktuálním tématem byla i dostavba chrámu sv. Víta. K tomuto účelu byla zřízena Jednota pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta na hradě Pražském. 27. července 1844 bylo uděleno povolení k jejímu vzniku, naplno činným se stal až ke konci 60. let 18. století.¹⁷² Jan Nepomuk Karel Kolovrat-Krakovský se stal členem jednoty nejpозději roku 1860.¹⁷³ Od roku 1863 se o Janu Nepomuku Karlovi již hovoří jako o *zakladateli fondu*, což bylo členství podmíněné jednorázovým příspěvkem 2000 zl. a každoročním příspěvkem 250 zl.¹⁷⁴ Takovýmto oslovením se mohli honosit ještě další 3 šlechtici. Můžeme tedy tvrdit, že Jan Nepomuk Karel byl jedním z nejvíce přispívajících členů. Jak se ale ze záznamů Jednoty zdá, do jejího aktivního jádra, které vyvíjelo potřebnou aktivitu pro dostavbu chrámu, nepatřil.

Jednota svoje snažení slavnostně završila 28. září 1929, kdy byl dostavěný a již vysvěcený chrám slavnostně předán v rámci oslav Svatováclavského tisíciletí.¹⁷⁵

Podpora národní emancipace

Jan Nepomuk Karel si zajisté nedopisoval jen s níže uvedenými zástupci národního obrození. Dochovala se jeho korespondence s F. Palackým, V. Hankou a dalšími, podporoval i J. K. Tyla, kterému půjčil 100 zl. a přislíbil další podporu.¹⁷⁶ Stejně tak udržoval styky i se šlechtou, známy jsou návštěvy knížete Schwarzenberga, barona Hildprandta, hraběte Lažanského, barona Puteanyho či barona Hennigera.¹⁷⁷

Božena Němcová

Dochovaná korespondence Jana Nepomuka Karla s Boženou Němcovou není nikterak bohatá. Dohledat se mi podařilo jen 3 dopisy, kdy u všech figuruje hrabě jako adresát, navíc pouze koncepty. Všechny dopisy spisovatelka psala německy, z čehož vyvozují, že němčina byla i jazykem, kterým hrabě odpovídal. První z dochovaných dopisů byl napsán v srpnu 1855

¹⁷² František KARLINSKI, *Kalendář jednoty sv. Vítské na obyčejný rok po Kristovu narození 1861*, Praha 1860, str. 13.

¹⁷³ Tamtéž, str. XXXII.

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 17.

¹⁷⁵ *Výroční zpráva Jednoty pro dostavění hlav. chrámu sv. Víta na hradě za správní rok 1929*, Praha 1930, str. 4.

¹⁷⁶ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 36.

¹⁷⁷ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

a Němcová v něm děkuje za poskytnutí finančních prostředků, 250 zl., pro její čtvrtou a poslední studijní cestu na Slovensko.¹⁷⁸ Tento obnos pro tyto účely daroval poté, co se u něj za Němcovou přimluvil A. J. Vrt'átko.¹⁷⁹ Jak jsem již zmiňovala, v románu Pohorská vesnice, který toho roku napsala, vystavěla Janu Nepomuku Karlovi pomník postavou hraběte Břeženského, jemuž byl vzorem. Koncept druhého dopisu s nejistou datací před 26. 5. 1856 byl doprovodnou písemností k jednomu výtisku již jmenované Pohorské vesnice, který hraběti poslala.¹⁸⁰ Za ten hrabě prý poděkoval, ale neposlal obratem žádné peníze, za což byla spisovatelka ráda, „*neboť takové milosti člověka hrozně ponižují a mne takový groš v hrsti pálí, ale musím ho přece vzít, když pomyslím na rodinu,*“ psala v dopise synu Karlovi.¹⁸¹ V posledním známém dopise, či spíše jeho konceptu z dubna 1858, adresovanému Janu Nepomuku Karlovi píše Němcová o pobytu na Slovensku a očekávaném vydání jejích děl. Zmiňuje také nepříznivou zdravotní a tíživou finanční situaci, která ji nedovoluje pracovat tak, jak by si sama přála. Zmiňuje se, že moc touží po absolvování další cesty. K psaní přiložila i své nové dílo Slovenské pohádky a pověsti.¹⁸²

Dále se v dosud vydané korespondenci slavné spisovatelky o hraběti vyskytuje hned několik zmínek, kdy o něm Němcová spíše mezi řečí psala svým známým. Nejčastějšími situacemi, kdy se tomu dělo, bylo darování či nedarování peněz či v pozdějších letech zprostředkování práce pro Josefa Němce, kterou byla revize účtů jeho panství. O ní Němcová píše, že „*je to mrzutá práce a nevynáší mnoho, ale přece lepší než nic.*“¹⁸³ To bylo roku 1858 a práce bylo jen na několik málo měsíců. V jednom z dopisů adresovaných synu Karlovi se zmínila, že se domluvila s hraběnkou Kounicovou, aby se za ní u Kolovrata přimluvila.¹⁸⁴

Z jejích psaní se nemohu ubránit pocitu, že ač hraběti psala velmi zdvořile a snažila se s ním dobře vycházet, chápala ho také jako investora. Chtěla, aby peníze, které z vlastních zdrojů pro její cestu vynaložil, nepovažoval za ztracené. Také stojí za zmínku skutečnost, že se skrze osobu hraběnky Kounicové a A. J. Vrt'átka snažila získat u hraběte sympatie.

Obě tyto osoby spojoval lékař a překladatel Hanuš Jurenka, který se v Březnici později usadil a působil zde jako lékař, posléze i jako purkmistr.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Božena NĚMCOVÁ a Robert ADAM, *Korespondence. II, 1853-1856*, Praha 2004, dopis č. 233, str. 149.

¹⁷⁹ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 36.

¹⁸⁰ NĚMCOVÁ, ADAM, *Korespondence. II*, dopis č. 273, str. 239.

¹⁸¹ NĚMCOVÁ, ADAM, *Korespondence. II*, dopis č. 282, str. 260.

¹⁸² V dopise zmiňované jako Slovenské lidové pohádky, 455/320, 3. díl

¹⁸³ Božena NĚMCOVÁ a Robert ADAM, *Korespondence. III, 1857-1858*, Praha 2006, dopis č. 494, str. 378.

¹⁸⁴ NĚMCOVÁ, ADAM, *Korespondence. II*, dopis č. 274, str. 242.

¹⁸⁵ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 27.

Karel Alois Vinařický

Předešlou osobnost národního obrození, tedy Boženu Němcovou, předpokládám, nebylo třeba dál představovat. U některých dalších, mezi které bych zařadila Karla Aloise Vinařického, si myslím, že je vhodné uvést alespoň krátkou charakteristiku. Tento katolický kněz, který byl jen necelou dekádu mladší než Jan Nepomuk Karel, se věnoval rozvoji českého jazyka či školství, psal mj. i literaturu pro děti. Plnohodnotně se pohyboval v obrozeneckých kruzích, spolupracoval s Palackým či Jungmannem.¹⁸⁶

Hrabě si s Vinařickým dopisoval ohledně zdravotního stavu svého strýce, který byl arcibiskupem.¹⁸⁷ Dále hrabě také orodoval u Vinařického za svého bratrance, který se hlásil na filozofickou fakultu, aby ho představil profesorům.¹⁸⁸ Třetím důvodem korespondence byl muzejní časopis, kdy Vinařický Kolovrata zpravoval o stavu věci a ujišťoval ho, že pohyby akcí nebudou mít velký vliv na životaschopnost časopisu.¹⁸⁹ Hrabě v jednom psaní také děkuje Vinařickému za zaslání díla Bohuslava Hasišteinského, který byl pro obrozence důležitou historickou osobou katolického vyznání. V jejich očích šlo Hasišteinskému zejména o blaho českého národa a české země. Dílo, které hrabě dostal, si v dopise z roku 1836 náramně pochvaloval.¹⁹⁰

Zajímavé je také to, jak se Vinařický vyjadřuje o Kolovratovi v dopisech jiným svým kontaktům. Kupř. Františku Slámovi píše, že se hrabě ostře vymezuje proti germanizaci ve školách.¹⁹¹ F. Sláma později postup vlasteneckého cítění hraběte shrnuje do věty: „*Hrabě Hanuš stává se den ke dni horlivějším vlastencem, ač skutků by u něho více ku přání bylo.*“¹⁹² K této vlastenecké horlivosti prý přispěly také zahraniční cesty, které hrabě absolvoval, díky nim si začal více vážit zdejšího lidu. Toto F. Sláma psal roku 1835. O tři roky později již Vinařický psal J. K. Chmelenskému, že „*Pan hrabě Hanuš (Březnický) rejdí někde ve Vlaších; z Říma psal p. Vackovi o svém navštívení u sv. Otce, s nímž také o českém Museum rozprávěl,*

¹⁸⁶ Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Heslo *Vinařický, Karel Alois, 1803-1869*, dostupné z: https://ipac.svkkk.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0203770-Vinaricky-Karel-Alois-18031869/, [online] cit. dne 3. 3. 2021.

¹⁸⁷ Alois Josef Krakovský z Kolovrat (1759 – 1833), korespondence probíhala roku 1832, když byl strýc ve Františkových Lázních na léčebném pobytu. Karel Alois VINAŘICKÝ, Václav Otakar SLAVÍK, Jan ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin*. sv. 1, Praha 1903, dopis č. 246 a 248.

¹⁸⁸ VINAŘICKÝ, SLAVÍK, ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence*, dopis č. 155.

¹⁸⁹ Tamtéž, dopis č. 70.

¹⁹⁰ Tamtéž, dopis č. 194.

¹⁹¹ Tamtéž, dopis č. 185.

¹⁹² Tamtéž, dopis č. 103.

*a hodlá teprve kjaru se vrátiti. Psal také ze Španěl, líčiv stav té země barvami nejtruchlivějšími.*¹⁹³

Vztah těchto dvou osob se mi z dosavadních informací nevyvozuje dobře. Ovšem myslím si, že spolu komunikovali spíše jako sobě téměř rovní. Domnívám se, že důvodem jejich živé komunikace byl jejich společný zájem v podpoře osobností českého národního obrození. Vinařický nebyl umělcem, který by pro tvoření svých děl potřeboval finanční injekce, tedy pro intenzivní získávání sympatií neměl velký důvod.

František Ladislav Čelakovský

Spojku mezi tímto významným českým básníkem a překladatelem byl březnický zámecký kaplan Vacek-Kamenický. Dopisy přímo mezi Čelakovským a hrabětem se dochovaly dva, dopisů mezi Čelakovským a Vackem-Kamenickým více. Hrabě byl občas předmětem těchto dopisů, většinou ve věci jeho zahraničních cest.

Prvním dopisem z roku 1833 zpravuje Vacek-Kamenický Čelakovského o tom, že Jan Nepomuk Karel začne odebírat Pražské noviny pro sebe a pro každý úřad na svém panství, a to jako reakci na počátek Čelakovského redaktorské práce pro tyto listy.¹⁹⁴ Když měl Čelakovský v rámci povinností tajemníka nejvyššího dvorského soudu lenního, jehož funkci zastával, vykonat pracovní návštěvu v Chrašticích, hrabě ho přes svého kaplana požádal, aby při tom vykonal i návštěvu u něj, na zámku v Březnici, která je od Chraštic vzdálená jen 12 kilometrů. To píše v dopise z roku 1834 své snoubence Marii a zároveň jí sděluje, že mu tato zajížďka „*není arci milá*“, ale že by taková známost mohla být v budoucnu velmi užitečná.¹⁹⁵ Dva roky nato skutečně užitečná byla, když Čelakovského stihlo neštěstí v podobě odvolání z místa profesora a redaktora Pražských novin. Stalo se to kvůli tomu, že se Čelakovský hanlivě vyjádřil na adresu cara Mikuláše I., když komentoval jeho chování k podrobeným Polákům. V dopise psaném ke konci roku 1835 hraběti celý incident vysvětluje a prosí ho o přimluvu ve Vídni, aby se vše dalo do pořádku.¹⁹⁶ Jan Nepomuk Karel se za básníka ve Vídni u ministerského předsedy, kterým byl tehdy František Antonín Kolovrat-Libštejnský, skutečně přimluvil.¹⁹⁷ V té samé věci pak o dva měsíce později píše Vacek-Kamenický Čelakovskému, že se hrabě chystá jet do

¹⁹³ Karel Alois VINAŘICKÝ, Václav Otakar SLAVÍK, Jan ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin*. sv. 2, Praha 1909, dopis č. 264.

¹⁹⁴ František Ladislav ČELAKOVSKÝ, František BÍLÝ, *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, Praha 1910, sv. 2, dopis č. 252, str. 337.

¹⁹⁵ Tamtéž, dopis č. 257, str. 342 – 343.

¹⁹⁶ Tamtéž, dopis č. 306, str. 400 – 402.

¹⁹⁷ Tamtéž, dopis č. 308, str. 405.

Prahy a Čelakovskému radí, aby se s ním ve vlastním zájmu setkal.¹⁹⁸ Hrabě se za Čelakovského ve Vídni přimlouval hned několikrát, zřejmě si u něj tedy získal sympatie.

Z dochovaných psaní vyvozují, že Čelakovský si byl vědom vlivu, který Jan Nepomuk Karel může uplatňovat. Ačkoli se mu do Březnice nechtělo, věděl, že by jeho přízně mohl později využít. Zdá se, že Čelakovský, na rozdíl od Němcové, neřešil s hrabětem otázku financí, ani nepodněcoval jiné osoby, aby se za něj přimluvily, či se o tom nedochovaly záznamy. Na základě znalostí této korespondence bych řekla, že si Čelakovský byl vědom jeho postavení a snažil se ho v rámci možností využít ve svůj prospěch.

Karel Havlíček Borovský

V současné době se teprve zpracovává ucelená edice Havlíčkovy korespondence a dostupná je jen edice z počátku 20. století. Nejsm tedy zcela přesvědčena, zda se jedná o celkový výčet korespondence.

Z jejich komunikace je do dnešních dnů známá jen krátká výměna ohledně pronájmu některého z Březnických dvorů. Havlíček se roku 1851 snažil domluvit pronájem některého panského dvora, kvůli čemuž v létě toho roku kontaktoval i Jana Nepomuka Karla a o pronájem některého ze dvorů ho požádal.¹⁹⁹ Odpověď hraběte ho však zřejmě nepotěšila, jelikož byla zamítavá. Hrabě odmítnutí žádosti o pronájem omlouval dosud nestabilní hospodářskými poměry a také složitou situací okolo panských úředníků. V dopise píše, že by mu jinak bylo velikým potěšením mu v jeho žádosti vyhovět.

Zájem o pronájem dvora pramenil z vydání nového zákona, který omezoval vydávání českých vlasteneckých periodik. Proto se Havlíček rozhodl, že ukončí vydávání svého periodika Slovana a zaměří se na vydávání krátkých brožurek, které pod kontrolu úřadů nespádaly. Aby nahradil část příjmu, který kvůli novému zákonu měl vypadnout, začal se zajímat o vedlejší příjem, kterým měla být právě hospodářská činnost dvora. O pronájem dvora žádal nejen Kolovrata, ale i Chotka nebo Valdštejna.²⁰⁰

Editor korespondence přikládá poznámku, že to, že se mu žádný dvůr nepodařilo pronajmout, přisuzuje Havlíčkově pověsti coby buřiče.²⁰¹ S tímto výrokem bych souhlasila. Myslím si, že hrabě by Havlíčkovi skutečně rád pomohl, byl si ale pravděpodobně vědom toho,

¹⁹⁸ Tamtéž, dopis č. 312, str. 408 – 409.

¹⁹⁹ Karel Havlíček BOROVSÝ, Ladislav QUIS, *Korespondence Karla Havlíčka*, Praha 1903, str. 446.

²⁰⁰ Karel KAZBUNDA, *Rakouská vláda a konfinování Karla Havlíčka*, In: Český časopis historický, ročník 30, 1924, str 287 – 288.

²⁰¹ BOROVSÝ, QUIS, *Korespondence Karla Havlíčka*, str. 446.

že by to na jeho osobu přitáhlo nechtěnou pozornost vídeňské vlády, která se snažila Havlíčkovy vlastenecké projevy utlumit. Pro podobné účely nejspíš nebyl jeho vliv natolik silný, bylo by to pro něj příliš velké sousto, které by mu mohlo způsobit problémy. Beztak byl již pod policejním dozorem kvůli svým vlastním aktivitám během roku 1848.

Honoráta Zapová

Manželka K. V. Zapa, která byla polského původu, se ze Lvova do Prahy přestěhovala až roku 1845. Angažovala se v založení Spolku Slovanek, který se zasazoval ve věci ženského vzdělání.²⁰² Roku 1848 plánovala založit vzdělávací ústav pro dívky, pro který Jan Nepomuk Karel poskytl dar ve výši 100 zlatých. Její úmysl ale brzy narazil na překážku v podobě bouřlivých událostí toho roku a projekt ztroskotal.²⁰³ Druhý dopis datovaný na rok 1855, který Jan Nepomuk Karel psal, se také týkal úmyslu zřízení tohoto ústavu. Hrabě za tímto účelem daroval 500 zlatých. Tentokrát se již její záměr vyplnil, ne však na dlouhou dobu. Po několika měsících musela kvůli vlastní nemoci provoz přerušit a brzy nato zemřela.²⁰⁴

V prvním z dopisů lze zpozorovat jeho přístup k ženám, konkrétně z pasáže: „*Nebť není zajisté liché přesvědčení mé, že pohlaví autlejší má na nás mužů nejdůtklivějšího působení u rozněcování a přestování citů a aumyslů čistě národních.*“²⁰⁵ Zde přiznal ženě důležitou roli v životě muže a nic nenaznačuje tomu, že by vůči ženám choval zášť, která by jinak mohla být příčinou toho, že se nikdy neoženil. Otázkou však je, zda by onu domnělou averzi projevil v listu adresovaném H. Zapové.

Co z korespondence vyvozují

Z dochované korespondence je většina dopisů hrabětem odeslaných. Příčinou této jednostrannosti je fakt, že se dopisy, které obdržel, většinou nedochovaly.

V dopisech se rovnoměrně střídá němčina s češtinou, přičemž němčina mírně převažuje. Jazyk při komunikaci s jednotlivými dopisovateli nestřídal, např. s B. Němcovou, F. Palackým a V. Hankou komunikoval německy, s L. Čelakovským, H. Zapovou, K. H. Borovským česky. Postupem času se poměr zastoupení češtiny a němčiny příliš nemění. Jan Nepomuk Karel byl nejspíše schopný plnohodnotné samostatné písemné komunikace v českém jazyce již ve 30.

²⁰² Heslo Zapová Honoráta, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/5370/uvod/> [online] cit. dne 17. 3. 2021.

²⁰³ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 104.

²⁰⁴ Heslo Zapová Honoráta, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/5370/uvod/> [online] cit. dne 17. 3. 2021.

²⁰⁵ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 104.

letech. Při studování korespondence jsem nabyla dojmu, že při použití jazyka záleželo spíše na tom, který jazyk jeden z pisatelů použil při jejím zahájení a v průběhu času se neměnil.

Obsahem psaní drtivě převažovaly peněžní či jiné podpory obrozenecké činnosti. Tak to bylo v případě komunikace s B. Němcovou, L. Čelakovského, H. Zapové. Ve velké většině případů hrabě žádostem vyhověl, jedinou zaznamenanou výjimkou byla žádost K. H. Borovského o pronájem dvora. Jinak Jan Nepomuk Karel rád peněžně přispěl na šlechtné skutky v zájmu českého národa, jako byla cesta B. Němcové na Slovensko nebo dívčí škola H. Zapové.

Celkově byly dopisy formálně laděny, nevyvozuji z nich, že by hrabě s některým z korespondentů navázal hlubšího přátelství. O charakterových rysech hraběte se toho z dopisů příliš vyvodit nedá, snad kromě silného vlasteneckého cítění a nezáporného vztahu k ženám. Vlastenectví se u něj podle mínění jeho současníků začalo intenzivněji rozvíjet ve 40. letech 19. století, když měl možnost poznat lid v jiných, často dalekých zemích. Myslím si, že jistou roli v tomto procesu hrálo i celkové zesílení a rozšíření národního cítění do širších vrstev obyvatelstva.

Spolky, jednoty a peněžité podpory

Stejně jako podporoval velké, dodnes široké veřejnosti známé instituce zabývající se obrodou českého národa, napomáhal i spolkům a jednotám menším či individuálně jednotlivým osobnostem, které se různým objemem podílely jak na národní emancipaci, tak i v jiných odvětvích. Těmi bylo například vzdělávání dívek nebo pokrok v hospodářství. Hmotnou i peněžitou podporu poskytoval také chudým lidem a pro jiné účely.

Mezi ústavy, které již dnes nejsou tolik známé, patří např. Zlaté knihy dívek českých čili dědictví sv. Ludmily, který podporoval pěstování křesťanských ctností v mladých dívkách, a i jejich vzdělávání. Tomu Jan Nepomuk Karel přispíval 20 zlatých ročně a byl jeho zakladatelem.²⁰⁶ Již roku 1848 byl zvolen za protektora studentského spolku Slavie, který sdružoval studenty se zájmem o pěstování slovanské nauky.²⁰⁷ Mimo jiné byl i jedním ze zakladatelů vzájemné pojišťovací banky Slavie.²⁰⁸ Bohulibým počinem bylo jistě darování 25

²⁰⁶ Josef PAŽOUT, *Zlaté klasy: dárek dospělejším dívkám, do Zlaté knihy zapsaným*, Písek 1863, str. XII – XIII.

²⁰⁷ František Augustin SLAVÍK, *Dějiny českého studentstva*, Praha 1874, str. 72 – 74.

²⁰⁸ Viktor Josef BEZDĚKA, *Drahé kameny z koruny Svatováclavské, čili, Životy Světců, Blahoslavenců a domněním svatých národa československého*, Praha 1971, str. 408 – 409.

zlatých na opravu kostela sv. Jindřicha a Kunhuty,²⁰⁹ jakož i poskytnutí prostředků k obnově hrobní kaple sv. Ludmily.²¹⁰ Jeho zájem o historii a zejména pak o historii své vlasti dokládá také jeho příspěvní na vydání Starých pamětí dějin českých, edice českých historických pramenů.²¹¹ Angažoval se i v hospodářsky zaměřených spolcích. Byl zvolen za předsedu přeštického odboru Hospodářského spolku²¹² a odboru ve Vysokém Mýtě,²¹³ Hospodářská jednota Královohradeckého kraje ho ustanovila svým činným členem.²¹⁴ K tomu započítáme také útvary již jmenované v kapitole o hospodářství. Byl čestným členem Vojenského spolku veteránů v Teplicích a obdobného spolku v Josefově.²¹⁵ Dbal také na to, aby se ve školách dětem dostávalo vzdělání v češtině, proto částkou 10 000 zl. podpořil fungování českého gymnázia v Rychnově.²¹⁶ Mimo jiné byl zakládajícím členem Společnosti fysiokratické v Praze, protektorem Pěváckého spolku Kněžan v Rychnově nad Kněžnou, čestným členem Akademického čtenářského spolku v Praze a přispívajícím členem Ústředního spolku pro mrzáčky v Praze.²¹⁷

Můžeme konstatovat, že co se členství ve spolcích a jejich podpor týče, měl široký záběr. Měl zájem jak o vzdělání, hospodářství, církevní stavby, historii, péči o chudé aj. Ve většině případů se členem spolků stal v 60. letech 19. století.

Vyznamenání

Za svůj život bylo Janu Nepomuku Karlovi uděleno několik řádů a vyznamenání. Pravděpodobně ve 30. letech 19. století byl přijat do řádu Maltézských rytířů. Tento rytířský řád se dodnes zaměřuje zejména na pomoc a ochranu slabých, nemocných a postižených. Jedno z řádových ustanovení totiž nabádá členy, aby sloužili ubohým a nemocným jako služebníci svého Pána.²¹⁸ Jan Nepomuk Karel byl pravděpodobně rytířem II. řádu, rytířem obedičním,

²⁰⁹ Hrabě byl vyznáním přesvědčeným katolíkem, který o své víře podle všeho nepochyboval. Karel NAVRÁTIL, *Paměti hlavního kostela farního, fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém městě Pražském*, Praha 1869, str. 115.

²¹⁰ *Památky archaeologické a místopisné*, 1904, č. 5 – 6, str. 375 – 376.

²¹¹ Thomas Babington MACULAY, Václav ZELENÝ, *Dějiny anglické*, Praha 1865, str. 334.

²¹² *Pokrok hospodářský: illustrovaný*, Praha 30.11.1862, str. 448.

²¹³ *Národní listy*, 15.9.1862, str. 2.

²¹⁴ Další hospodářské spolky jsou uvedeny v kapitole o Hospodaření na velkostatku. SOA v Praze, *Inventář fondu Velkostatek Březnice*, str. 99.

²¹⁵ *Tamtéž*, str. 99 – 100.

²¹⁶ *Budivoj*, 3.6.1969, str. 4.

²¹⁷ SOA v Praze, *Inventář fondu Velkostatek Březnice*, str. 99 – 100.

²¹⁸ Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve*, Praha 2002, str. 22 – 23.

kteřý neskládal slib čistoty, ale pouze slib poslušnosti.²¹⁹ Tím se zavázal ke službě slabým a nemocným, kteří si sami nedokážou pomoci. Na prsou od té doby mohl nosit osmihrotý bílý kříž, který je pro tento řád typický. Již jsem zmiňovala, že byl součástí tradovaného příběhu o hraběnce z Čimelic. Poté co jejich vztah ztroskotal na přílišné dobrotivosti hraběte, se podle Fürsta Jan Nepomuk Karel vstupem do řádu sám sobě zavázal, že se nikdy neožení.²²⁰ Z toho můžeme usoudit, že jeho rozhodnutí zůstat svobodným bylo pravděpodobně motivováno osobními důvody. Hraběti byl udělen také Nejvyšší řád Kristův. Jedná se o nejvyšší řád udělovaný výhradně papežem.²²¹ Důvodem jeho udělení je dobrotivost a vytrvalá pomoc lidem, kteří ji potřebují. Jan Nepomuk Karel jej získal od papeže Pia IX. v září roku 1858, předání řádu proběhlo v Budějovicích z rukou tamního biskupa.²²² V té době byl zřejmě hrabě svou dobrotivostí již proslulý. Tento řád má podobu červeného kříže se štíhlým bílým křížem uvnitř. K němu se váže ještě hvězda, taktéž s křížem uvnitř.

Dalším řádem, který mu příslušel, byl Císařský rakouský řád Leopoldův. Ten uděloval panovník Habsburské monarchie za civilní či vojenské zásluhy a zachování věrnosti trůnu a vlasti. Udělen mu byl roku 1836, tedy před bouřlivým rokem 1848.²²³ Řád měl podobu zlatého, červeně smaltovaného tlapatého kříže.²²⁴ Čtvrtým řádem je saský civilní záslužný řád v podobě osmihrotého bílého kříže na bílo zelené stuze. Mimo jiné si roku 1866 vysloužil také čestný titul Excellence, a to za zřízení lazaretu v Rychnovském zámku během války.²²⁵

Ke konci života

Po revolučním období kolem roku 1848 se stáhl z veřejného dění jako podporovatel českých emancipačních snah, jelikož byl pod policejním dohledem a bylo bezpečnější revoluční aktivity utlumit. Zřejmě i to bylo důvodem, proč odmítl vyhovět žádost K. H. Borovského o pronájem některého ze dvorů. Roku 1861, když spolu s Františkem Antonínem Kolovrat-Libštejnským zesnula i celá Libštejnská větev Kolovratů, zdědil panství Černíkovice a Rychnov nad Kněžnou, které leží ve východních Čechách. K dědictví spadal i fideikomis²²⁶ dříve vymřelé větve

²¹⁹ Anna FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 31.

²²⁰ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 49.

²²¹ *The Supreme Order of Christ*, dostupné z: <https://www.papalknights.org/supremeorder.html> [online] cit. dne 27. 3. 2021.

²²² SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

²²³ *Háj: časopis pro lesníky, myslivce a přítele přírody*. Žďár, Praha, Písek a Hradec Králové, 12.07.1872, 1, sv. 9, str. 288.

²²⁴ Ivan KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*, Praha 2006, str. 101 – 105.

²²⁵ *Čech: politický týdeník katolický*, Praha, 28.06.1872, r. 4, č. 146, str. 3.

²²⁶ Neboli svěřenství, je majetkovým souborem, který si šlechtické rody zřizovaly proto, aby nechudly kvůli neuváženým počínům aktuálně hospodářského člena rodu.

Kolovrat-Novohradských, takže nově spravoval i Přimdu na Tachovsku a mladoboleslavské Košátky.²²⁷ Navíc zdědil i Kolovratský palác v Praze na Ovocném trhu.²²⁸ Během několika málo let mu tak do správy připadla mnohá panství a jeho majetek se velice rozšířil, správu mu jistě neulehčovala geografická nekonsolidovanost jeho statků: vzdálenost mezi Hradištěm u Blovic a Rychnovem nad Kněžnou činí přes 250 km. Roku 1866 a 1870 byl zvolen do českého zemského sněmu za velkostatkářskou kurii.²²⁹ To ilustruje, že byl tou dobou skutečným velkostatkářem. Správa takového majetku byla ale velice náročná a hrabě velkou část roku strávil na cestách mezi jednotlivými panstvími. V té době již nevykonával velké dobrodružné cesty a veřejnost ho znala jako upřímného vlastence a podporovatele různých spolků a nadací. S rozmnožením majetku nejspíš přišlo i navýšení celkového peněžního výnosu, takže si hrabě mohl dovolit vydat více na podporu jednot a spolků. Rovněž by s tím mohla souviset i větší pozornost, kterou věnoval hospodářským otázkám, aby optimalizoval výnosy svých statků.

Zemřel 26. června 1872 mezi 2. a 3. hodinou ranní ve věku nedožitých 78 let.²³⁰ Zesnul ve městě, ve kterém se i narodil, tedy v Praze, ačkoli tam během života příliš času netrával. Tentokrát byl v Praze za účelem volby do zemského sněmu. Zesnul po několikaměsíčním churavění²³¹ obklopen svými nejbližšími úředníky. V závěti stanovil, aby mu byla pro jistotu stanovení úmrtí proříznuta kůže na chodidlech, pitvu ale zakázal. Přál si pohřeb, při kterém by byl oděn v prosté roucho Kristova řádu, na krku Kristův řád a na prsou Maltézský kříž, v ruce pak růženec, který mu byl darován papežem.²³² Takto vypravená mrtvola byla v Kolovratském paláci vystavena po dva dny. Mezitím Kolovratský palác údajně navštívilo mnoho lidí, aby se hraběti naposledy poklonili.²³³ Poté byla jeho rakev vykropena a průvod lidí ji doprovodil na vlakové nádraží, odkud byla převezena do Rychnova, ke kostelu Nejsvětější Trojice.²³⁴ Tam již byla za účasti údajně 20 000 lidí²³⁵ uložena do rodinné hrobky Kolovrat-Libštejnských.²³⁶ Pohřbu se zúčastnil F. Palacký, hrabě Chotek, kníže ze Schwarzenbergu, či kníže Lobkowitz.²³⁷

²²⁷ FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře*, 2018, č. 1, str. 59 – 60.

²²⁸ FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 29 – 30.

²²⁹ JUŘÍK, *Kolovratové*, 2016, str. 72. *Národní listy*, 12. 1. 1866, r. 6, č. 11, str. 2. *Národní listy*, 26. 8. 1870, r. 10, č. 231, str. 1.

²³⁰ Vlastimil BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, Praha 2000, str. 88.

²³¹ Charakter onemocnění není známý, hrabě ale stářím scházel již delší dobu.

²³² *Český lev*, 30. 6. 1872, r. 8, č. 52, str. 2.

²³³ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 37.

²³⁴ *Český lev*, 30. 6. 1872, r. 8, č. 52, str. 2.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 38.

²³⁷ FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura*, 2017, str. 31.

Dědicem panství Březnice, Merklín a Hradiště byl ustanoven syn jeho sestry Antonie, Eduard Pálffy z Erdödu, kterého si velmi oblíbil. Majetek po Kolovratech-Libštejnských zdědil Theodor Kolovrat, po Kolovratech-Novohradských pak Filip Nerus Kolovrat-Krakovský.²³⁸ Dědici vlastních statků, Eduardu Pálffymu, uložil, aby se po jeho smrti stal členem spolků, kterých byl on, a přispíval i stejné částky. Také musel přijmout titul svobodný pán z Újezda, který březničtí Kolovratové přijali od předchozích majitelů. Eduard Pálffy, poté co začal spravovat majetek, začal s poměrně rozsáhlými úpravami, což si údajně mohl dovolit díky tomu, že měl Jan Nepomuk Karel našetřené velké jmění i naturálie pro případ války. Jan Nepomuk Karel založil také rodinnou nadaci, do které vložil 96 000 zl., nezapomněl ani na své služebnictvo.

„...a chceš vědět jaká je to ztráta?
Národ oplakává Kolovrata!
Již ho není, jenž tak věrně sloužil,
Bohu, vlasti, králi, národu,
maje za největší výhodu,
všem být všecko, jak si přál a toužil,
zvláště s národem a drahou vlastí
sdílet radost, bol a žal a strasti.“²³⁹

Jan Nepomuk Karel Kolovrat-Krakovský dnešními očima

Jan Nepomuk Karel žil v odlišné době, než žijeme my. Pro člověka 21. století je obtížné až téměř nemožné nahlédnout na jeho život očima 19. století. Ač byl tehdy svět v mnohém podobný jako ten náš, myšlení, hodnoty a politický systém prošly od té doby velkou proměnou. Svou zásluhu na tom nejspíš má i minulý režim, který naše vnímání dodnes podvědomě do jisté míry ovlivňuje, a který privilegovanou společnost, pokud vůbec, líčil spíš nelichotivými barvami.

Jeho život a skutky jsou v současné době připomínány v prohlídkovém okruhu na státním zámku Březnice. Je zde vyzdvížen jako nejvýznamnější příslušník březnické větve. Průvodci o

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Báseň od neznámého autora. FÜRST, *Hanuš*, 1939, str. 124.

něm mluví jako o význačném příznivci národních snah, filantropovi a mecenáši, který obnově českého národa věnoval mnoho peněz a energie. Také ale zmiňuje jeho koníček a hovoří o něm jako o náruživém střelci. Návštěvníci zámku si mohou prohlédnout jeho působivou sbírku zbraní, kterou výklad průvodce podtrhuje. Návštěvníci se také dozví, že aktivně podporoval i společenský život na svých panstvích, pořádal plesy a zábavy, které i osobně zahajoval.

V Březnici tohoto příslušníka rodu Kolovrat-Krakovských připomíná jeho busta, která je umístěna mezi rybníkem Sázkou a přilehlou řekou. Byla slavnostně odhalena 23. července 1939 při tzv. Kolovratových oslavách, které trvaly několik dnů. Jedná se o kopii busty, která je dodnes k vidění v Národním muzeu. Samotnému odhalení předcházela pietní akce zástupců březnických k hrobu hraběte do Rychnova nad Kněžnou. I rychnovští na hraběte vzpomínali v dobrém a na jeho památku uspořádali toho dne večeri pro březnickou deputaci. Tehdy na něj bylo vzpomínáno jako na skutečného českého vlastence, lidumila a dobrodince, který pro český národ a obyvatele svých panství udělal první poslední. Jan Nepomuk Karel své nejprve poddané, posléze spoluobčany prý vnímal jako svou rodinu, zajímal se o ně, pamatoval si jejich jména, kdo kde bydlí a čím se živí, chodíval i za svědka na svatbách.²⁴⁰ Slavnost konaná na sklonku 30. let 20. století byla i formou vyjádření nesouhlasu s tehdejšími děním a vzpruhou pro tvrdě zkoušený národ. Druhá, již zmíněná, busta je dodnes v historické budově Národního muzea. Vznikla roku 1900, jejím autorem je Bohumil Schnirch a materiálem zhotovení bronz.²⁴¹ Součástí výzdoby je kromě busty Jana Nepomuka Karla i řada dalších osobností, které se zasloužily o rozkvět Národního muzea a s ním i českého národa. Když se rodil nový stát Československo a autoři začali kriticky revidovat roli české šlechty při národním obrození, Josef Holeček napsal poněkud tendenční úvahový text zabývající se podporou, kterou česká šlechta poskytovala českému národu. Autor nelítostně odsoudil drtivou většinu šlechtických rodů s odůvodněním, že se od českého národa v určitém bodě odvrátili a tím ho zradili. Rod Kolovratů a s ním i Jan Nepomuk Karel se však do této skupiny nezařadil a v jeho očích obstál, ačkoli až na přímělu jednoho ze čtenářů a rod byl tudíž očištěn až v dodatku.²⁴² Zdá se, že na hraběte se od jeho smrti přes 20. století až do dnešních dnů vzpomíná v dobrém a s úctou jako na velkého vlastence, mecenáše a lidumila.

²⁴⁰ SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210.

²⁴¹ Busta Hanuš Hrabě Kolowrat Krakowský, dostupné z: <https://www.esbirky.cz/predmet/312604> [online] cit. dne 6. 4. 2021.

²⁴² Josef HOLEČEK, *Česká šlechta: výklady časové i historické*, Praha 1918, str. 155 – 156.

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl být životopisem Jana Nepomuka Karla hraběte Kolovrata-Krakovského, svobodného pána z Újezda. Chtěla být prací, která by přiblížila jednotlivé aspekty jeho života tak, aby se hrabě a jeho život přiblížil i lidem 21. století. To, zda se tento cíl naplnil, ale nepřísluší posuzovat mě, to prokáže až čas.

Pokusila se o analýzu jeho dostupné korespondence. Bohužel byla v důsledku vládních opatření k dispozici jen část této korespondence, takže učiněné závěry nemusí být definitivní. Vyplynulo z ní, že v drtivé většině dopisů korespondenti žádali hraběte o peněžitou či jinou podporu a Jan Nepomuk Karel těmto žádostem téměř vždy vyhověl. Také vyšlo najevo, že se hrabě nevyhýbal užití českého jazyka ani ve psané podobě. Ve vlastenecké společnosti zaujímal spíš pasivní postavení a z psaní a ostatních materiálů se nemohu zbavit pocitu, že hraběte obrozenci viděli více než cokoli jiného jako zdroj peněz.

Co se institucí týče, nejaktivněji si počínal v Matici české, jejíž byl jeden čas kurátorem, a ve Vlastenském museu. V obou institucích patřil mezi první přistoupení členy. Zvláště Matici velmi pomohl v jejích začátcích, kdy čelila velké krizi. Mezi prvními stál i při Národním divadle, kdy byl v prvotním výboru a na stavbu věnoval značnou sumu. Štědře dotoval taktéž dostavbu chrámu sv. Víta. V posledních dvou jmenovaných ale působil spíše pasivně. Byl členem, čestným členem, protektorem či zakladatelem mnoha rozličně orientovaných spolků. Jednalo se o spolky hospodářské, čtenářské, střelecké, dobročinné, či podporující vzdělávání.

Zajímavý je původ jeho vroucího vlastenectví, které bylo patrně umocněno zážitky z cest. Došla jsem k závěru, že základem byla výchova jeho otce k náklonnosti k národu. K tomu se váže také starobylost a původ rodu Kolovratů, kdy měla možná částečně pravdu i komise, která zhodnotila jeho motivaci k vlastenecky orientovanému smýšlení a činům jako snahu o *opětný rozkvět starofeudální šlechty*. Jistý smysl má i to, že hrabě cítil určitou sounáležitost s lidmi na svých panstvích, což mohlo pramenit ze způsobu, kterým byli mladí šlechtici vychovávaní, tedy k tomu, aby za ně cítili zodpovědnost a patřičně se o ně starali.

Mezi lidmi na svých panstvích byl velmi oblíbeným, což zvláště v době, kdy se svět bouřlivě měnil, nebylo samozřejmostí. Hrabě se projevoval jako dobrodinec, který pomáhal chudým, nemocným či postiženým různými pohromami v okolí. Sympatie nejspíš podporovalo i to, že Jan Nepomuk Karel byl smýšlením spíš demokrat. Na správu panství často i osobně dohlížel,

například při sázení stromů nebo stříhání ovcí. Snažil se i o hospodářský pokrok a aplikaci nových poznatků podporoval i u menších rolníků.

Zmapovala jsem také jeho daleké cesty, které za svůj dlouhý život podnikl. Cestování za poznáním bylo v té době populární a Jana Nepomuka Karla k němu jistě motivoval i rozhovor, který absolvoval s anglickým cestovatelem. Za svůj život procestoval Německo, Francii, Anglii, Itálii, nahlédl i do Španělska, navštívil Jeruzalém a Palestinu. Minimálně dvakrát při svých cestách navštívil papeže. Z cest do dalekých zemí si vozil i suvenýry, které si na zámku vystavoval a podle ostatního inventáře lze říct, že ho cizí země hluboce zajímaly. K cestování se může vázat i oslepnutí na jedno oko. Mezi lidmi se vyprávělo, že hrabě přišel o oko, když mu při výpravě na sopku Vesuv do oka vlétla kapka žhavé lávy. Tuto verzi však považuji za nepravděpodobnou i na základě porovnání let, kdy byla sopka aktivní. Vyjádření samotného hraběte ke ztrátě oka se nedochovalo a ani jeho nejbližší, kteří pravdu znali, ji pro další generace nezachovali. Jisté však je, že hrabě na pravé oko oslepl před zářím 1837. Tomu se musel adaptovat i jeho velký koníček, kterým byla střelba. Nechal si zhotovit několik pušek, které byly speciálně vyhnuté, aby bylo možné mířit druhým, tedy levým, okem. Kratochvílí pro něj nebyla jen střelba, ať už na honu či na terč, ale také biliard a jiná šlechtická zábava. Kromě oka mu nesnáze způsobila i noha, kterou si roku 1851 zmrzačil, když se mu splašil kůň. Tato zranění ho velmi trápila, ale nechtěl se se svými trápeními jiným lidem svěřovat. V tomto směru byl nejspíš více uzavřený do sebe.

Z toho, co jsem se o Janu Nepomuku Karlovi dozvěděla, na mě působí jako horlivý vlastenec, který neváhal horentními sumami podpořit účely, které považoval za vhodné. Byl členem tzv. první společnosti, která se v českých zemích té doby vyznačovala svou uzavřeností a stále lpěla na starých hodnotách jako byla například starobylost rodu a urozenost. Tu si hrabě na březnickém zámku často připomínal i v soukromých prostorách monogramy na předmětech nebo obklopováním se portréty svých předků. Jistá míra pompy a luxusu ale byla standardem reprezentace na šlechtických sídlech. S tím, co ho trápilo, se ale příliš nesvěřoval a zřejmě se raději uzavřel do sebe. Byl nejspíš i intelektuálně zaměřený, soudě dle zapisovaných úryvků z knih slavných autorů. Jeho největší vášní byla střelba z pušky, které se nevzdal ani přes ztrátu oka. Byl i zapáleným cestovatelem, který se doma obklopoval suvenýry z cest a jinými jejich připomínkami, aby se v mysli mohl vracet na oblíbená místa.

Seznam zkratk

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

NPÚ – Národní památkový ústav

Seznam použitých zdrojů

Prameny

Prameny písemné

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice

SOA v Praze, Inventář fondu Velkostatek Březnice.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 185, sign. I-212.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 30, inv. č. 184, sign. I-210 .

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 31, inv. č. 192 – 197.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 37, inv. č. 226, sign. I-260.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 37, inv. č. 226, sign. I-259.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 100, inv. č. 530, sign. IVb-13.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 101.

SOA v Praze, fond Velkostatek Březnice, kart. 119, inv. č. 709, sign. VIIa-7.

SOkA v Plzni, odd. Plzeň-jih, děkanská kronika města Blovice

SOkA Plzeň – jih, zn. fondu: DÚ Blovice (č. fondu: 17), inv. č. 1.

Národní památkový ústav, mobiliář státního zámku Březnice

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05594.

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05599.

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05594.

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05600.

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN 2804.

NPÚ, archiv státního zámku Březnice, evidenční č. BN05592.

Josef HOLEČEK, *Česká šlechta: výklady časové i historické*, Praha 1918.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1918.

Prameny hmotné

Busta Hanuš Hrabě Kolowrat Krakowský, dostupné z:

<https://www.esbirky.cz/predmet/312604> [online] cit. dne 6. 4. 2021

Mapy

II. vojenské mapování

Prachiner Kreis, W_12_II, dostupné také z:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=en&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_12_II

Berauner, Prachiner Kreis, W_12_I, dostupné také z:

http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=en&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=W_12_I

Originální mapy stabilního katastru

8021 Vacíkov, 3138 Koupě, dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

Edice pramenů

Karel Havlíček BOROVSÝ, Ladislav QUIS, *Korespondence Karla Havlíčka*, Praha 1903, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3d381860-7e42-11dc-af0c-000d606f5dc6>

František BÍLÝ, František Ladislav ČELAKOVSKÝ, *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*, 1910, sv. 2, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c706aaa0-9d68-11e4-9a7e-5ef3fc9bb22f>

Božena NĚMCOVÁ, Robert ADAM, *Korespondence. II, 1853-1856*, Praha 2004, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:50f9d660-4aee-11e4-aded-005056827e51>

Božena NĚMCOVÁ a Robert ADAM, *Korespondence. III, 1857-1858*, Praha 2006, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ec9bb260-fba1-11e3-9789-005056827e52>

Karel Alois VINAŘICKÝ, Václav Otakar SLAVÍK, Jan ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin*. sv. 1, Praha 1903, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:21b88a50-6a69-11e4-8991-005056827e51>

Karel Alois VINAŘICKÝ, Václav Otakar SLAVÍK, Jan ŠAFRÁNEK, *Karla Aloisa Vinařického Korrespondence a spisy pamětní: na památku stých jeho narozenin*. sv. 2, Praha 1909, dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:40c0e2a0-d45c-11e4-97af-005056827e51>

Periodika

Budivoj, České Budějovice.

Čech: politický týdeník katolický, Praha.

Český lev, Plzeň

Háj: časopis pro lesníky, myslivce a přítele přírody, Žďár, Praha, Písek a Hradec Králové.

Hospodář: týdeník věnovaný rolnictví, hospodářskému průmyslu a národnímu hospodářství, Praha.

Hospodářské noviny: vyd. od c.k. vlastensko-hospodářské Společnosti v království Českém, Praha.

Kalendář jednoty sv. Vítké na obyčejný rok po Kristovu narození 1861, Praha.

Národní listy, Praha.

Památky archaeologické a místopisné: organ Archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze, Praha.

Pokrok hospodářský: ilustrovaný týdeník věnovaný příležitostem rolnickým, hospodářským spolkům a záložnám, Praha.

Pražské hospodářské noviny: časopis věnovaný veškerým odvětvím a potřebám hospodářským, Praha.

Světobzor – obrázkový týdeník, Praha.

Výroční zpráva Jednoty pro dostavění hlav. chrámu sv. Víta na hradě za správní rok 1929, Praha.

Vzpomínkové publikace

Marie HRANIČKOVÁ, Jaroslava KOUTSKÁ, *Dětství v zámeckém parku: vzpomínky dcery zámeckého zahradníka*, Blovice 2013.

Josef STOCKÝ, *Březnické vzpomínky*, Březnice 1938.

Literatura

Viktor Josef BEZDĚKA, *Drahé kameny z koruny Svatováclavské, čili, Životy Světců, Blahoslavenců a domnělím svatých národa československého*, Praha 1971.

Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost: orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.

Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve*, Praha 2002.

Vlastimil BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, Praha 2000.

Vladimír DOLÍNEK, *Zbraně Františka Nováka pro Hanuše Kolovrata*, in *Poklady zbrojnic na Státních hradech a zámcích ve správě Národního památkového ústavu*, Praha 2017.

František FAKTOR, *Popis okresu Blovického*, Praha 1897.

Ludvík FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, Praha 1939.

Ludvík FÜRST, *Březnické paměti o roku 1848*, Praha 1948.

Milan HLAVAČKA, Daniela TINKOVÁ, Pavel BĚLINA, *Velké dějiny země Koruny české, XI.a*, Praha 2013.

Karel Vít HOF, *Dějiny velkého národního divadla v Praze, od prvních počátků až do kladení základního kamenu*, Praha 1868.

Rudolf Richard HOFMEISTER, *Březnické obrázky*, Praha 1932.

Pavel JURÍK, *Kolowratové: Věrně a stále*, Praha 2016.

Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky: Dědictví Komenského*, Praha 1919.

Ivan KOLÁČNÝ, *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*, Praha 2006.

Jakub MALÝ, *Naše znovuzrození: přehled národního života českého za posledního půlstoletí*. sv. 2, Praha 1880.

Thomas Babington MACULAY, Václav ZELENÝ, *Dějiny anglické*, Praha 1865.

Petr MAŠEK, *Modrá krev*, Praha 2003.

František PALACKÝ, Jiří ZÁLOHA, *Popis království českého: Tábořsko: Českobudějovicko: Prácheňsko*, Praha 1966.

Miloš ŘEZNÍK, *Dějiny Polska v datech*, Praha 2010.

Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti: příběh Národního muzea*, Litomyšl 2001.

František Augustin SLAVÍK, *Dějiny českého studentstva*, Praha 1874.

František Adolf ŠUBERT, Mikoláš ALEŠ, *Národní divadlo v Praze: Dějiny jeho i stavba dokončená*, Praha 1881.

František Adolf ŠUBERT, Soběslav Hyppolyt PINKAS, Mikoláš ALEŠ, *Národní divadlo v Praze: dějiny jeho i stavba dokončená*, Praha 1881.

Karel TIEFTRUNK, *Dějiny Matice české*, Praha 1881.

Pavel VACULÍK, *Komunistická perzekuce šlechty*, Praha 2004.

Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy: Malá Strana*, Praha 1999.

Alena VONDRUŠKOVÁ, *Drátenictví*, Praha 2002.

Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

Články

Alžběta BARTÁKOVÁ, *Ze zámecké historie: HANUŠ KRAKOVSKÝ Z KOLOVRAT – ŽIVOT*, in Březnické noviny, ročník XVIII., březen 2020.

Zdeněk BEZECNÝ, *Ke stykům Alfonse Šťastného s knížaty ze Schwarzenbergu*, In: *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, Praha 2001.

Anna FIŠEROVÁ, *Hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve světle inventáře zámku Březnice z roku 1853*, In *Opera historica*, r. 19, č. 1, 2018.

Jaroslav HODEK, *Tajemství kaple sv. Kříže s rodinnou hrobkou Kolovratů a Pálffyů v Blovicích*, In: *Spálenopoříčský zpravodaj*, 22. ročník, Spálené Poříčí 2012.

Eva IRMANOVÁ, *Proces nacionalizace v Uhrách*. In: *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848-1914*, Ústí nad Labem 2008.

Karel KAZBUNDA, *Rakouská vláda a konfinování Karla Havlíčka*, In: *Český časopis historický*, r. 30, 1924.

Jan RANDÁK, *Symbolické chování v revoluci 1848: Revoluční móda*, In: *Český Lid*, č. 93, 2006.

Karel SKLENÁŘ, *Od Vlastenského k Národnímu: odraz dějin v názvu našeho největšího muzea*, In: *MUZEUM* 52, 1, Praha 2014.

Jan ŠTEMBERK, *Cestovní ruch a česká společnost na přelomu 19. a 20. století*, In: *Historická sociologie*, č. 1, 2013.

Jan ŽUPANIČ, *Rakouská šlechta na prahu moderní doby*, In: *Šlechta v proměnách věků*, Praha 2011.

Závěrečné práce

Lucie DOROTÍKOVÁ, *Národní obrození jako fenomén společnosti 19.–20. století*, vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc., Praha 2016.

Anna FIŠEROVÁ, *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat v letech 1750-1850*, diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D., České Budějovice 2017.

Luboš PÁŤAL, *Česká šlechta ve II. polovině 19. století Šlechtický velkostatek v Čechách na přelomu věků: Analýza ekonomických poměrů tří aristokratických rodů*, disertační práce, vedoucí práce – prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc., Praha 2013.

Natalie SZOPOVÁ, *Vliv šlechty a její kultury na formování polského národa*, Diplomová práce, Vedoucí práce: M.A., Nicolas Maslowski, Ph.D., Praha 2012.

Kamila TRČKOVÁ, *Vývoj místní samosprávy v městě Březnici*, diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. RNDr. Michal Kubálek, Ph.D., Praha 2016.

Zuzana VAŠÁKOVÁ, *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století*, Konzultant práce: Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D., Praha 2012.

Elektronické zdroje

Robert BARTÁK, pořad České televize *Modrá krev: Kolowratové*, 1/8, 1. řada. Dostupné z : <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11453913494-modra-krev/416235100131003-kolowratove/> [online] cit. dne 14. 3. 2021.

Zeno ČIŽMÁŘ, *Historie pivovaru v Březnici*, dostupné z: <http://www.nadacnipivovar.cz/historie-pivovaru-v-breznici/> [online] cit. dne 5. 11. 2020.

Genea Moravica et Silesiana, *Slovníček pojmů*, dostupné z: <https://genea-moravica.eu/slovnicek-pojmu/> [online] cit. dne 20. 3. 2021.

Heslo hromnička, dostupné z: <https://cs.wiktionary.org/wiki/hromni%C4%8Dka> [online] cit. dne 16. 3. 2021.

Heslo Vesuv, encyklopedie Britannica, dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Vesuvius> , [online] cit. dne 15. 3. 2021.

Heslo Zapová Honoráta, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/5370/uvod/> [online] cit. dne 17. 3. 2021.

Historie dobývání stříbra, olovených a železných rud na Příbramsku, dostupné z: <http://muzeum.mineral.cz/hornictvi/brezove-hory/historie-dobyvani/dolovani-rud-19-stoleti.php> , [online] cit. dne 7. 1. 2021.

Historie zámku Březnice s odkazem na dochované kulturní dědictví, dostupné z: <https://www.zamek-breznice.cz/cs/o-zamku/historie> [online] cit. dne 17. 12. 2020.

Informace o fondu, Národní archiv – Svatováclavský výbor roku 1848 Praha, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2288/uvod/1423> , [online] cit. dne 18. 2. 2021.

Informace o fondu, Literární archiv Památníku národního písemnictví – Slovanská lípa, dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/5211/uvod/6198> , [online] cit. dne 18. 2. 2021.

Václav MICHALIČKA, *Potaš neboli salajka*, dostupné z: <https://www.muzeumnj.cz/centrum-tradicnich-technologii-pribor/muzeum-z-domova/zajimavosti-z-dilny-cetrat/potas-neboli-salajka-18-4-2020/> , [online] cit. dne 7. 1. 2021.

Myšlenka vybudování důstojného kamenného divadla českého národa, dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/narodni-divadlo/historie> , [online] cit. Dne 7. 1. 2021.

Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Heslo *Vinařický, Karel Alois, 1803-1869*, dostupné z: https://ipac.svkkk.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0203770-Vinaricky-Karel-Alois-18031869/ , [online] cit. dne 3. 3. 2021.

The Supreme Order of Christ, dostupné z: <https://www.papalknights.org/supremeorder.html> [online] cit. dne 27. 3. 2021.

Vzdělávací panel *Matice česká a Národní muzeum*, autorský tým: M. POKORNÁ, P. MUCHKA, E. RYŠAVÁ, L. SRŠEŇ, D. DOBIÁŠ, T. PAVLÍČEK, B. HLUBKOVÁ, T. PETÁKOVÁ, dostupné z: http://snm.nm.cz/files/files/Matice/2018/panely_Matice_ceska_web.pdf [online] cit. dne 8. 4. 2021.

Zámek Hradiště, dostupné z: <https://www.muzeum-blovice.cz/navstivte-nas/zamek-hradiste/> [online] cit. dne 21. 3. 2021.